

Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar

Bayram DOĞAN

Kahramanmaraş Sütçü İmam Üniversitesi İİBF Kamu Yönetimi Bölümü Hukuk Bilimleri ABD Öğr. Üyesi,
bayramdogan@ksu.edu.tr (Sorumlu Yazar / Corresponding Author)

Zahide ERDOĞAN

Gaziantep Üniversitesi Hukuk Fakültesi Kamu Hukuku Doktora Öğrencisi, zahide_erdogan@hotmail.com

Makale Bilgileri	ÖZ
<p>Makale Geçmişi Geliş: 23.10.2020 Kabul: 12.03.2021 Yayın: 04.05.2021</p> <p>Anahtar Kelimeler: Cumhurbaşkanlığı sistemi, Parlamenter sistem, Cumhurbaşkanı yardımcısı, Bakanlar, 6771 sayılı Kanun.</p>	<p>Bu çalışmada, 2017 yılında yapılan Anayasa değişikliği sonrası ihdas edilen Cumhurbaşkanlığı hükümet sistemi ile ilk kez Türk hukuk sistemine giren Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve parlamenter sistemde de var olan bakanların hukuki durumu incelenmektedir. Çalışmanın kapsamı, 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu sonrası Anayasa'ya giren Cumhurbaşkanı yardımcılığı ile yeni sistemdeki bakanların; hukuki statüleri, atanmaları, görev ve yetkileri ile ilgili konularla sınırlıdır. Cumhurbaşkanı yardımcılığı kurumu Cumhurbaşkanına vekâlet etmek, Cumhurbaşkanının vereceği görevleri yaparak Cumhurbaşkanının iş yükünü hafifletmek için ihdas edilmiştir. Bakanların ise bakanlık bürokrasisi üzerinde doğrudan hiyerarşi yetkisi bulunmaktadır. Bununla birlikte bakanların, Cumhurbaşkanı yardımcısından farklı olarak bakanlık politikaları üzerinde etkili oldukları değerlendirilmektedir. Bu makalede Cumhurbaşkanı yardımcısı ile bakanların hukuki statüleri, atanmaları, görev ve yetkileri, parlamenter sistemdeki bakanlar ile yeni sistemdeki bakanların eski ve yeni statüleri karşılaştırmalı olarak incelenmiştir. Çalışmada, yerli ve yabancı literatürden elde edilen verilerden yararlanılmıştır.</p>

Vice Presidents And Ministers In Presidential System

Article Info	ABSTRACT
<p>Article History Received: 23.10.2020 Accepted: 12.03.2021 Published: 04.05.2021</p> <p>Keywords: Presidential system, Parliamentary system, Vice Presidents, Ministers, Law no 6771.</p>	<p>In this study, with the Presidential government system created after the Constitutional amendment made in 2017, the legal status of the vice-presidency that entered the Turkish legal system for the first time and the ministers who also exist in the parliamentary system are examined. The covering of the study is limited to the legal status, appointments, duties and authorities of the vice presidents and ministers in the new system who entered the Constitution after the Constitutional Amendment Law No. 6771. The Office of the Vice Presidency was established to deputize for the President of the Republic, to alleviate the workload of the President by performing the duties assigned by the President. Ministers, on the other hand, have a direct hierarchy authority on the ministry bureaucracy. However, the ministers, unlike vice presidents, they are considered to have influence over ministerial policies. In this article, the legal status, appointment, duties and powers of the vice-president and ministers, the former and new statuses of ministers in the parliamentary system and the new system are comparatively considered. In the study, data obtained from domestic and foreign literature were used.</p>

Atf/Citation: Doğan, B. Erdoğan, Z. (2021). Cumhurbaşkanlığı Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları ve Bakanlar, *Necmettin Erbakan Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 4(1), 1-27.

Plagiarism: Bu makale intihal programında taranmış ve en az iki hakem incelemesinden geçmiştir. // This article has been scanned via a plagiarism software and reviewed by at least two referees.

"This article is licensed under a [Creative Commons Attribution-NonCommercial 4.0 International License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/). (CC BY-NC 4.0)"

GİRİŞ

Türkiye’de parlamenter sistem döneminde birçok koalisyon hükûmetleri kurulmuşsa da bu hükûmetler genelde çok kısa süreli olmuştur. Keza koalisyon hükûmetleri dönemlerinde birçok hükûmet krizleri ile derin siyasi ve ekonomik sorunlar yaşanmıştır. Yaşanılan; siyasi, ekonomik ve bürokratik sorunların temel kaynağı olarak parlamenter sistem görülmüştür. Bu duruma çare olarak hükûmet sistemi değişikliğine gidilerek güçlü yürütme düşüncesi temelinde Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmiştir.

16.04.2016 tarihli halk oylamasıyla 6771 sayılı Kanun’la tali kurucu iktidar¹ tarafından Anayasa’da yapılan değişiklik 09.07.2018 tarihinde bütünüyle yürürlüğe girmiştir. Bu değişiklik 1982 Anayasası’nda yapılan en önemli ve köklü değişiklik olarak değerlendirilmektedir. Nitekim 1921 Anayasası döneminde uygulanan kısa süreli meclis hükûmeti sistemi dışında, 1876 Kanun-ı Esasisi’den Osmanlı-Türk anayasal gelişmeleri içinde parlamenter sistem dışına çıkılmamıştır. Oysa anılan değişiklik Türkiye’de yeni bir hükûmet sistemine geçişi sağlaması yönüyle Cumhurbaşkanının yürütmenin başı ve en etkili erki olmasını sağlamıştır. Başkanlık sistemine² de benzeyen ancak başkanlık sisteminden esaslı özellikleri açısından farklı yönleri bulunan kendine özgü bu yeni sistem³ Türkiye’de Cumhurbaşkanlığı hükûmet sistemi olarak adlandırılmıştır⁴.

Başkanlık sisteminde olduğu gibi Cumhurbaşkanlığı sisteminde de güçlü bir yürütme organı oluşturulmuştur⁵. Cumhurbaşkanlığı sisteminde devlet ve hükûmet başkanlığı görev ve yetkileri, seçimle belirlenen tek kişide toplandığı için yürütme organı esasında monist (tekçi) yapıdadır. Yeni hükûmet sisteminde yürütme gücünün üç kaynağı söz konusudur: Yürütme yetkisinin doğrudan halka dayanması, Anayasal yetkiler ve yasama organı karşısında bağımsızlık.

¹ Asli ve Tali kurucu iktidar hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., DOĞAN, Bayram. “Asli ve Tali Kurucu İktidar Bağlamında Türkiye’deki Anayasaların Yapımı”, *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi*, Kırıkkale, 2013; KESER, Hayri /AKÇA, Kürşat. “Olağan Dönem Asli Kurucu İktidar Kavramı ve TBMM’nin Yeni Anayasa Yapıp Yapamayacağı Sorunu”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 8, S. 2, 2019, ss. 13-37; GÜL, Cengiz. *İktidarın Sınırlandırılması ve Hukuk Devleti, Adalet Yayınevi*, Ankara, 2010; AYDIN, Öykü Didem. “Biz, Halk: “Egemenliğin Sahibi” Halkın-Kurucu-Meclisi (Anayasa Konvansiyonu) ve Anayasa Yapımı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2011.

² Başkanlık sistemi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., KÜÇÜK, Adnan. *ABD ve Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi ve Uygulamaları*, Adres Yayınları, Ankara, 2019; FENDOĞLU, Hasan Tahsin. *Türkiye’de Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015; KESER, Hayri. “Türkiye ve Başkanlık Sistemi”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 2, S. 1, 2011, ss. 23-57.

³ Bkz., Gözler, Cumhurbaşkanlığı sistemini başkanlık sistemi olarak değil başkanlık sistemine benzeyen bazı özellikleri olmakla birlikte kendine özgü bir sistem olarak tanımlamaktadır. Yazara göre cumhurbaşkanlığı sistemi başkanlık sistemindeki fren ve denge mekanizmalarını içermemektedir. Bkz. GÖZLER, Kemal. “Cumhurbaşkanlığı Sistemi mi, Başkanlık Sistemi mi, Yoksa Neverland Sistemi mi? 16 Nisan’da Neyi Oylayacağız?”, <http://www.anayasa.gen.tr/neverland.htm>, E.T. 01.09.2020. Aynı yönde, TANÖR, Bülent / YÜZBAŞIOĞLU, Necmi. *1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku*, 19. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul, 2019, s. 64-65 ve 447-448; KABOĞLU, İbrahim Ö. *Anayasa Hukuku Dersleri*, Legal Yayıncılık, 14. Bası, İstanbul, 2019, s. 159-160.

⁴ Doktrinindeki bazı yazarlar Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliği ile getirilen Cumhurbaşkanlığı sistemini başkanlık sistemi kapsamında değerlendirmektedir. Bkz. KÜÇÜK, Adnan. *Türkiye’de Başkanlık Sistemi*, Adres yayımları, Ankara, 2020, s. 164 vd.; ATAR, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*, Seçkin Yay., 13. Baskı, Ankara, 2019, s. 177-180; KÜÇÜK, Adnan. “Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 85, Kış 2017, ss. 157-189.

⁵ Ancak Cumhurbaşkanının yetkileri, başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerdeki başkanların yetkileri ile mukayese edildiğinde daha geniş olduğu değerlendirilmektedir.

Bu yeni sistemde bakanlar kurulu olmadığı için Cumhurbaşkanı kabinesi üyeleri arasında dayanışma ve bu üyelerin TBMM önünde sorumlulukları söz konusu değildir⁶.

Başkanlık sistemi ile yönetilen birçok ülkede başkan yardımcılığı kurumunun ihdas edildiği görülmektedir⁷. Başkan yardımcılığı, başkanlık makamının geçici veya sürekli olarak boşaldığı durumlarda başkana vekâlet etmek üzere öngörülmüştür. Başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde başkana vekâlet, Cumhurbaşkanlığı sisteminde ise Cumhurbaşkanı'na vekâlet, başkan yardımcısı veya Cumhurbaşkanı yardımcısının en önemli vazifesidir⁸.

Cumhurbaşkanlığı makamında herhangi bir nedenle boşalma olması durumunda Cumhurbaşkanı yardımcısının vekâlet görevi ve yetkisi, sadece yeni Cumhurbaşkanı seçilmesine kadar devletteki devamlılık gereğidir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanlığı makamında boşalma olması durumunda Cumhurbaşkanı yardımcısının görevi asli değil geçicidir. Kuşkusuz yürütme esnasında Cumhurbaşkanı yardımcısının bazı önemli veya sembolik görev ve yetkileri olabilmektedir⁹. Cumhurbaşkanı yardımcısının bu konumu Cumhurbaşkanı'na ve Türkiye'nin siyasi konjonktürüne göre değişebilecektir. Doğaldır ki bu siyasi dengeler bağlamında Cumhurbaşkanı yardımcısının sayısı, yetkileri, göreve gelişi ve azli farklılaşabilecektir.

Cumhurbaşkanlığı sisteminde Cumhurbaşkanı yardımcısı, Cumhurbaşkanlığı makamı boşalmadığı sürece devletin ve yürütmenin ikinci etkili adamı statüsüne sahiptir¹⁰. Cumhurbaşkanı yardımcılığı makamının en önemli işlevi, geçici veya sürekli olarak Cumhurbaşkanlığı makamında boşalma olması durumunda bu makamı doldurmaktır. Bununla birlikte, Cumhurbaşkanı yardımcısının hem Cumhurbaşkanı'nın ulusal ve uluslararası politikalarında Cumhurbaşkanı'na yardımcı olmak suretiyle hem de istikbalde Cumhurbaşkanlığı adaylığına yönelik bir hazırlık olarak değerlendirilmesi açısından etkin ve başarılı bir Cumhurbaşkanı yardımcılığı dönemi geçireceği düşünülebilir. Ayrıca yeni sistemde bakanların, Cumhurbaşkanı yardımcısından farklı olarak başında buldukları bakanlıkta, hükümet politikaları üzerinde etkili olabilecekleri gibi bakanlığın en üst amiri konumunda oldukları görülmektedir¹¹. Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanların doğrudan Cumhurbaşkanı tarafından atanmaları ile Cumhurbaşkanı yardımcılarının ve bakanların TBMM'ye karşı siyasi sorumluluklarının olmaması buna karşın sadece kendilerini atayan Cumhurbaşkanı'na karşı siyaseten sorumlu olmaları nedeniyle eleştirilmektedir.

Bu çalışmada, Cumhurbaşkanlığı sisteminde Cumhurbaşkanı yardımcısı ile bakanların göreve gelişi ve azilleri, hukuki statüleri, görev ve yetkileri incelenmektedir. Ayrıca çalışmada

⁶ KABOĞLU, s. 142.

⁷ BAUMGARTNER, Jody C. and CASE, Rhonda Evans: "Constitutional Design of the Executive: Vice Presidencies in Comparative Perspective", *Congress & the Presidency*, 36:2, pp. 148-163, 2009, p.148; TUNÇ, Hasan. *Türk Anayasa Hukuku*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2019, s. 241.

⁸ BAUMGARTNER and CASE, p. 149.

⁹ YILDIZ, Abdulkadir. "Amerika Birleşik Devletleri'nde Başkan Yardımcısı ile Türkiye'de Cumhurbaşkanı Yardımcısının karşılaştırılması", *ERÜHFD*, C.XIII, S. 1, 2018, s. 511.

¹⁰ ABD'de de başkan yardımcısı, başkandan sonraki en üst yürütme makamıdır. Keza, ABD Anayasasına göre başkan yardımcısının hem yürütmede yetkileri hem de ABD Senato'sundaki başkanlık görevi nedeniyle yasama içinde de yetkilerinin olduğu bilinmektedir. Bkz. RELYEA, Harold C.: "The Law: The Executive Office of the Vice President: Constitutional and Legal Considerations", *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 40, No. 2, The 2008 Presidential Election, Part I, Junepp. 327-341, 2010, p. 328-329.

¹¹ EREN, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2020, s. 881-886.

Türkiye’de parlamenter sistem dönemindeki bakanların statü/konumları ile Cumhurbaşkanlığı sistemindeki bakanların statü/konumları karşılaştırmalı olarak ele alınmıştır.

I. CUMHURBAŞKANI YARDIMCILARI

A. Atanmaları

Başkanlık sisteminin uygulandığı günümüz demokratik ülkelerin çoğunluğunda başkan yardımcılığı kurumu söz konusudur. Bazı ülkelerde başkan yardımcılarını başkan ile birlikte doğrudan veya dolaylı da olsa halk tarafından seçilirken¹², bazı ülkelerde başkan tarafından atama usulüyle göreve getirilmektedir¹³. Bazı ülkelerde ise başkan yardımcılığı müessesesi yoktur¹⁴. Bazı ülkelerde tek başkan yardımcılığı bazılarında ise birden fazla başkan yardımcısı vardır. Venezuela’da Başkan yardımcısı doğrudan Başkan tarafından atanırken (m. 236), ABD (m. 2/1), Peru (m. 111), Kosta Rika (m.134), Arjantin (m.77) ve Brezilya’da (m.77) Başkan yardımcısı Başkan ile birlikte dolayısıyla aynı seçimde halk tarafından seçilmektedir. ABD’de Başkan yardımcısı dolaylı da olsa doğrudan sayılabilecek bir sistemle halk tarafından seçilmektedir. Görüleceği üzere başkanlık sisteminin uygulandığı ülkelerde başkan yardımcısının olup olmaması, sayısı, seçilme ve atanma yöntemleri ülkeden ülkeye değişmektedir¹⁵.

Türkiye’de Cumhurbaşkanı yardımcılarını atama yetkisi münhasıran Cumhurbaşkanına aittir. 2017 Anayasa değişikliğine göre, Cumhurbaşkanının, Cumhurbaşkanı yardımcılarını atama ve görevlerine son verme görevi Cumhurbaşkanının yargısal denetime tabii olmayan bireysel işlemleri arasında sayılmıştır¹⁶. Atama işlemi, idari işlem türü olarak basit idari işlemidir. Sadece Cumhurbaşkanının imzasını taşıyan bir Cumhurbaşkanı kararı ile olur. Anayasa’nın 106. maddesinin ilk fıkrasına göre, “*Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir.*” hükmüne yer vermiştir. Keza Anayasa’nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, “*Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır.*” hükmü ile bu önemli yetkiyi sadece ve doğrudan Cumhurbaşkanına vermiştir. Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanmak için belirli şartlar getirilmemiştir, yalnızca milletvekili seçilme yeterliliği koşulu yeterli görülmüştür, yaş ve öğrenim durumu gibi unsurlarda daha

¹² Bu usule en bilinen örnek başkanlık sisteminin prototipi olan ABD’dir. Venezuela, Bolivya ve Surinam dışında, diğer Latin Amerika ülkelerinde de başkan yardımcılarını başkan ile aynı seçimle aynı seçim dönemi için seçilmektedir. TUNÇ, *Türk Anayasa...*, s. 241.

¹³ Venezuela Anayasası md. 236’ya göre başkan yardımcısının atanması ve görevden alınması doğrudan başkanın yetkisi dahilindedir. Şili de ise esasında başkan yardımcılığı müessesesi yoktur. Ancak başkanlık makamında herhangi bir boşalma olması durumunda İçişleri bakanı başkan yardımcılığı görevine geçeceğinden İçişleri bakanının bakanlık görevine atanması ve görevden alınması başkanın yetkileri arasında olduğu için Şili’de de Venezuela benzeri bir uygulamanın var olduğu kabul edilmektedir. Bkz., TUNÇ, *Türk Anayasa...*, s. 242.

¹⁴ Başkanlık sisteminin uygulandığı Meksika, Paraguay ve Şili gibi bazı ülkelerde başkan yardımcılığı müessesine yer verilmemiştir. Bkz., CAREY John / SHUGART Matthew Soberg. “Calling Outthe Tank sor Filling Outthe Forms?” In Executive Decree Authority (Ed. John CAREY, Matthew Soberg SHUGART), Cambridge University Press, 1998, s. 92.

¹⁵ KÜÇÜK, *Türkiye’de Başkanlık...*, s. 46.

¹⁶ GÖZLER, Kemal / KAPLAN, Gürsel. *İdare Hukuku Dersleri*, 22. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2020, s. 142-143. Cumhurbaşkanının bireysel işlemleri hakkında bkz. DOĞAN, Bayram. “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Yargısal Denetimi”, *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 9, S. 2, s. 273-298.

nitelikli bir şart koşulmamıştır. Oysaki Cumhurbaşkanı yardımcılığı makamının anayasal önemi ve sahip olduğu yetkiler başbakan yardımcılığı veya bakanlık makamıyla eş değer olmadığı ortadadır. Bu nedenle Cumhurbaşkanı yardımcılığı gerektiğinde Cumhurbaşkanı vekâlet edecek hatta gerekirse Cumhurbaşkanlığı makamını yürütecek kişi olmaları nedeniyle Cumhurbaşkanının taşınması gereken şartlara sahip olması gerektiği hükme bağlanmalıydı. Zira başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde de başkan yardımcılığı için başkanın taşınması gereken şartlar aranmaktadır. Türkiye’de 2017 Anayasa değişikliği ile Cumhurbaşkanı yardımcısı olma şartları milletvekili olma şartları ile (örneğin 18 yaşını doldurmuş olmak)¹⁷ aynı koşullara bağlanmıştır. Halbuki başkanlık sistemi ile yönetilen ülkelerde milletvekili seçilebilme yaşı ortalama 18-25 yaş arası olduğu hâlde başkan yardımcılığı için çok daha fazla yaş şartı aranmıştır. Haklı olarak bu durum eleştirilecek bir düzenlemedir¹⁸ ve yapılacak bir değişiklikle Cumhurbaşkanının sahip olması gereken şartlara Cumhurbaşkanı yardımcılarının da sahip olması gerektiği hükme bağlanmalıdır.

Yeni sistemde de bakanlıkta üst düzey bir bürokratin üniversite mezunu olması kamu kurumunda deneyim sahibi olması beklenirken, ilkokul veya lise mezunu bir kişi bakan olabilmektedir. Bazı ülkeler bakanları atarken kayırmacılık veya torpil olmaması için başkana belirli derecede yakınlığının bulunmaması koşulunu getirmişlerdir. Bu ülkelere örnek olarak, başkanlık sistemi ile yönetilen Ekvator Anayasası’nda yer alan (152/1) Başkan ve Başkan yardımcılığı görevini ifa edenler dördüncü dereceden kan akrabaları ile ikinci dereceden kayın akrabaları bakan olamaz hükmüne yer vererek şeffaf bir yönetim ilkesine mevzuatlarında yer vermişlerdir¹⁹.

Anayasa’nın 106. maddesinin birinci fıkrasında “Cumhurbaşkanı seçildikten sonra” denilmesine rağmen önceki Cumhurbaşkanının görevi, yeni Cumhurbaşkanının yemin ettikten sonra görevi devralmasına kadar devam ettiğinden, Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısını atama ve görevden alma yetkisini, görevi devraldıktan sonra kullanabilecektir. Bu nedenle belirtelim ki Cumhurbaşkanı görev ve yetkilerini ancak yemin edip göreve başladıktan sonra kullanabilecektir²⁰.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının Cumhurbaşkanı tarafından Meclis’in onayına tabi olmaksızın atanması, Cumhurbaşkanlığı makamında meydana gelebilecek boşalma hâllerinde Cumhurbaşkanı yerine vekâlet edecek kişinin demokratik meşruiyetinin²¹ tartışılmasına neden olabileceği düşüncesiyle eleştirilebilir²². Nitekim Cumhurbaşkanı yardımcılığı, Cumhurbaşkanı vekâlet ettikleri süreçte Cumhurbaşkanının yetkilerine sahiptir. Türkiye’de Cumhurbaşkanı

¹⁷ Anayasanın Milletvekili seçilme yeterliliği kenar başlıklı 76. maddesine göre “Onsekiz yaşını dolduran her Türk milletvekili seçilebilir.”

¹⁸ GÖREN, Zafer. *Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019, s. 290; ANAYURT, Ömer / EKİNCİ, Ahmet. “Tek Başlı Yürütme Esasına Dayalı Hükümet Sistemlerinde Başkan Yardımcılığı ve 2017 Anayasa Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Kurumu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz”, Prof. Dr. Zafer Gören Armağanı, Ankara, 2017, s. 487-488.

¹⁹ EREN, s. 881.

²⁰ EREN, s. 881-882.

²¹ Meşruiyet hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., CANIKLIOĞLU, Meltem Dikmen. *Anayasal Devlette Meşruiyet*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.

²² ESEN, Selin. “2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi”, *Ankara Barosu Dergisi*, 2016/4, s. 49-50; MUTLU, Azer Ebru. “Hukuki Statüsü ve İdari Teşkilattaki Yeriyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 2019, s. 124; KÜÇÜK, Türkiye’de Başkanlık..., s. 194;

yardımcılarının TBMM'ye karşı siyasal sorumluluklarının olmadığı göz önüne alındığında²³ demokrasi adına olumsuz bir durum olarak değerlendirilebilir²⁴.

Bir kişinin veya bir milletvekilinin Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanması için öncelikle rızasının alınması gerekir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı yardımcısı veyahut bakan olarak atanma işlemi, kabule bağlı bir işlemidir. Bu sebeple bakan olarak atanan kişi, atamayı kabul etmediğini bildirdiğinde, atama işlemi, atama anından itibaren hükümsüz hâle gelir. Bu bağlamda bakan olarak atanacak kişinin önceden rızası alınmalı ya da atama işleminin infisahı şarta bağlı bir işlem olduğunun kabul edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan atama yetkisini kötüye kullanması ihtimalinde bazı milletvekillerinin milletvekilliklerini sona erdirebilecektir.

Amerika Birleşik Devletleri'nde (ABD) Başkan yardımcısının seçimi Başkan'ın seçimi ile birlikte gerçekleşmektedir. Başkan yardımcısının seçimle gelmesi demokratik ve meşru bir uygulama olarak değerlendirilmektedir. Ayrıca seçilen Başkan yardımcısı kamuoyunca da bilinmektedir. Keza seçim gerçekleştikten sonra Senato'nun onayına sunulmaktadır²⁵. Başkan yardımcısı adayında aranan en önemli özellik siyasi veya bürokratik bir geçmişe sahip olmasıdır. Çünkü Başkan yardımcısı, yönetim kabiliyetine ve gerektiğinde başkana yol gösterecek bir donanıma sahip olmalıdır. ABD'de Başkan yardımcısının seçimle göreve gelmesine rağmen konumu eleştirilmektedir²⁶.

Türkiye'de Cumhurbaşkanı yardımcısının Cumhurbaşkanı ile birlikte seçilmemesi, meşruluğu bağlamında ve ülke demokrasisi adına eleştirilebilir bir durumdur. Anayasa'nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı yardımcısı ve bakanlar 81. maddede yazılı şekilde TBMM önünde ant içerler. Cumhurbaşkanı yardımcısı, usulüne uygun olarak atanmış olsa bile görevine ancak ant içtikten sonra başlayabilir²⁷.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının Cumhurbaşkanı tarafından hiçbir merci onayına tabi olmaksızın atanmasını, yürütme içinde uyum açısından gerekli gören yazarlar da vardır²⁸. Atanacak Cumhurbaşkanı yardımcılarının sayı olarak belirlenmemiş olması da ileriki yıllarda seçim öncesi yapılan siyasi ittifaklarda yer alan bazı siyasi liderlerin Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanmasını sağlayabilecektir. Bu kişileri, ileride parlamento içerisinde destek sağlayacak Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak düşünmek mümkündür²⁹.

Yukarıda da bahsettiğimiz üzere Türkiye'de Cumhurbaşkanı yardımcısının, yasamanın onayına tabi olmaksızın Cumhurbaşkanı tarafından atama yoluyla göreve gelme esası benimsenmiştir. Bu model her ne kadar Türkiye'ye has bir özellikse de Venezüela modeline de

²³ TUNÇ, *Türk Anayasa...*, s. 243.

²⁴ İZCİ, Ferit / SARITÜRK, Mehmet. "Yeni Anayasa Değişikliği ile Getirilen Cumhurbaşkanlığı Sisteminin İdari Yapı ve İşleyiş Etkisi", Proceedings Book 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Social Sciences (IBAD 2017), April 20 – 23, 2017, İstanbul, Turkey, s. 521; MUTLU, s. 123-124.

²⁵ EREN, s. 881; FRIEDMAN, Richard D., "Some Modest Proposals on the Vice-Presidency", *Michigan Law Review*, Vol. 86, No. 7 (Jun., 1988), pp. 1703-1734, s. 1713.

²⁶ ANAYURT / EKİNCİ, s. 461.

²⁷ GÖZLER, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*, Ekin Yay., 3. Baskı, 2019, s. 873; KÜÇÜK, *Türkiye'de Başkanlık...*, s. 196; MUTLU, s. 121.f

²⁸ ATAR, s. 304-305; KÜÇÜK, *Türkiye'de Başkanlık...*, s. 195-196; YILDIZ, s. 516-522.

²⁹ KÜÇÜK, *Türkiye'de Başkanlık ...*, s. 196.

benzemektedir. Venezüela’da atamayla göreve başlayan Başkan yardımcısı Meclis’in onayına tabi değildir. Türkiye’den farklı olarak Venezüela’da Meclis’e başkan yardımcısı hakkında işletilmek üzere gensoru gibi önemli bir siyasi denetim silahı verilmiştir³⁰.

Türkiye’de, Cumhurbaşkanı yardımcısının halk tarafından seçilmesinin yürütme içinde çift başlılığa neden olacağı ihtimali de değerlendirilmektedir. Şöyle ki 7 Mayıs 2010 tarih ve 5982 sayılı Anayasa Değişikliği Kanunu ile Cumhurbaşkanının seçimle göreve gelmesi usulü benimsenirken, ABD başkanlık sisteminin aksine Cumhurbaşkanı yardımcılarını seçimle değil fakat atama ile göreve gelmeleri düzenlenmiştir. Bu düzenlemenin gerekçesi ise parlamenter sistem döneminde yürütme organındaki çift başlılığa neden olan Başbakanlık ve Cumhurbaşkanlığı kurumunun yürütmede etkin olmasıdır. Zira yürütmedeki bu çift başlılık birçok dönem uyumsuzluklara hatta krizlere neden olmuştur. Bu düşünceyle yeni bir çift başlılığa neden olmamak adına Cumhurbaşkanı yardımcılarının seçim yerine atamayla göreve getirilmeleri benimsenmiştir³¹.

Nitekim Brezilya’da Başkan yardımcılığı makamına seçim yoluyla gelen, aynı zamanda siyasi bir parti lideri olan Michel Temer muhalefet ile ittifak yaparak Dilma Rousseff’in başkanlık görevini sona erdirip başkanlık makamına geçmiştir. Bu bir darbe olarak nitelendirilmiş ve daha önce de bu durumun bir benzeri Şili’de yaşanmıştır. Bu nedenle Şili’de Başkan yardımcılığı kurumu kaldırılmıştır. Öğretide, Şili ve Brezilya’da yaşananların bir benzerinin Türkiye’de de yaşanmaması için Cumhurbaşkanı yardımcısının seçimle göreve gelmesi yerine Cumhurbaşkanı tarafından atanması usulünün tercih edildiği değerlendirilmektedir³².

ABD’den farklı olarak Türkiye’de, Cumhurbaşkanı yardımcısının Cumhurbaşkanı tarafından atanmasında, cumhurbaşkanlığına vekâlet süresinin kısa olmasının da etkili olduğu söylenebilir. Çünkü, ABD’de başkanlık makamının boşalması halinde, Başkan yardımcısı yeni seçimlere kadar başkanlık görevini yürütecektir. Türkiye’de ise Cumhurbaşkanı yardımcısının görevi, 45 gün içerisinde seçimlere giderek, kısa süreliğine bu görevi icra etmek durumunda kalmaktadır.

B. Sayıları

Başkanlık sisteminin uygulandığı birçok ülkede tek başkan yardımcısının seçilmesi veyahut atanması usulü benimsenmiştir. Bu sistemi uygulayan bütün ülkelerde başkan yardımcısı sayısı açıkça düzenlenmiştir. Türkiye’de ise 2017 Anayasa değişikliği ile benimsenen yeni hükümet sistemi kapsamında Anayasa’nın 106. maddesine göre “*Cumhurbaşkanı, seçildikten sonra bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir*” hükmüne yer verilmiştir. Dolayısıyla Cumhurbaşkanı yardımcılarının sayıları bir olabileceği gibi birden fazla da olabilecektir. Sayıyı belirleme yetkisi Cumhurbaşkanıya aittir. Bu kapsamda Cumhurbaşkanı

³⁰ ANAYURT / EKİNCİ, s. 489.

³¹ KUTLU, Önder / KAHRAMAN, Selçuk, “Türk Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi”, *Türk Anayasa Hukukunun Güncel Sorunları* (iç.), Ed. Ferhat Uslu, Politik, Ekonomik ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (PESA), 2017, s. 15; KÜÇÜK, *Türkiye’de Başkanlık...*, s. 195.

³² KÜÇÜK, *Türkiye’de Başkanlık...*, s. 195; YILDIZ, s. 522.

yardımcıları, Cumhurbaşkanınca milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından atanır ve sadece Cumhurbaşkanı tarafından görevden alınırlar³³.

C. Görev ve Yetkileri

1. Genel Olarak

Cumhurbaşkanı yardımcılarının atanmalarının ve azledilmelerinin Cumhurbaşkanının tek yanlı iradesine bağlı olduğu yukarıda izah edilmişti. Demokratik bir sistemde tüm makamların dolayısıyla Cumhurbaşkanı yardımcılarının görev ve yetkilerinin belirli olması anayasal, yasal en azından Cumhurbaşkanlığı kararnamele ile sınırlarının çizilmiş olması gerekmektedir. Cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılarının Anayasa’da ve TBMM İçtüzüğü’nde belirtilen sadece üç değişik görev ve yetkisi vardır. İlk olarak, Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebeple geçici veya sürekli boşalması halinde bunun vekâletle doldurulması kaçınılmazdır. Anayasa’nın 106. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, “*Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde yenisi seçilinceye kadar ya da Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hallerinde, Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır*”³⁴.

İkinci olarak, Anayasa’nın 118. maddesine göre, Milli Güvenlik Kurulu toplantılarına katılmak ve Anayasa’nın 118. maddesinin beşinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanının katılmadığı zamanlarda Milli Güvenlik Kurulu toplantısına başkanlık yapmaktır. Üçüncü ise TBMM İçtüzüğü’nün 62. maddesine göre, olağanüstü hâl (OHAL) durumunda OHAL’e ilişkin hükümler kapsamında Anayasa’nın 119. maddesi çerçevesinde Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanlar ve bakan yardımcılarını ile üst düzey bürokratlar Meclis Başkanının daveti üzerine belirlenen konularda açıklama ve bilgilendirme yapmak üzere Meclis Genel Kurul oturumlarına katılabileceklerdir³⁵.

Kuşkusuz, Cumhurbaşkanı yardımcılara kanunla veya Cumhurbaşkanının Anayasa’nın 104. maddesinin 17. fıkrası uyarınca çıkaracağı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile de yeni görev ve yetkiler verilebilir. Örneğin, 5442 sayılı İl İdaresi Kanunu’nun 9. maddesi, Cumhurbaşkanı yardımcılara “*görevlerine ait işleri için valilere re’sen emir ve talimat verme*” yetkisini tevdi etmektedir.

8 Sayılı Yüksek Askerî Şûranın Kuruluş ve Görevleri Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin, “Başkan ve üyeler” kenar başlıklı 2. maddesinin birinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı yardımcılarını Yüksek Askerî Şûra’nın üyesidirler³⁶. Aynı Kararname’nin 4. maddesine göre, “*Yüksek Askerî Şûra, Cumhurbaşkanının başkan olarak belirleyeceği Cumhurbaşkanı yardımcısının çağrısı ile yılda en az bir kez toplanır. Cumhurbaşkanı gerektiğinde*

³³ KÜÇÜK, *Türkiye’de Başkanlık...*, s. 194.

³⁴ TANÖR / YÜZBAŞIOĞLU, s. 363; GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 874; MUTLU, s. 124.

³⁵ TÜLEN, Hikmet. “Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğü’nde 9 Ekim 2018’de Yapılan Değişiklikler Ya da Malumun İlamı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Armağanlar Dizisi*, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in Anısına Armağan, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2019, s. 929.

³⁶ 8 Sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesinin 2. maddesi (1) Yüksek Askerî Şûranın üyeleri; Cumhurbaşkanı Yardımcıları, Adalet Bakanı, Dışişleri Bakanı, İçişleri Bakanı, Hazine ve Maliye Bakanı, Milli Eğitim Bakanı, Milli Savunma Bakanı... dır.

Şûrayı toplayabilir.” hükmünden de anlaşılacağı üzere Yüksek Askeri Şûraya Cumhurbaşkanı katılmadığı zaman Cumhurbaşkanı yardımcılarında biri başkanlık yapacaktır.

Anayasa'nın münhasıran Cumhurbaşkanıya verdiği görev ve yetkiler, kanunla, Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle, Cumhurbaşkanının başka bir düzenleyici işlemiyle veya talimatıyla Cumhurbaşkanı yardımcılara devredilemez. Bu bağlamda Anayasa'nın 104. maddesinde sayılan görev ve yetkiler münhasıran Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmak durumundadır. Ancak vekâlet döneminde vekâlet görevini yürüten Cumhurbaşkanı yardımcısı tarafından da bu yetkiler kullanılabilir. Bununla birlikte kanunları bir kez daha görüşmek üzere TBMM'ye geri gönderme, Anayasa Mahkemesi'nde iptal davası açma, bakan atama, yabancı devletlere elçi gönderme, milletlerarası antlaşmaları onaylama gibi görev ve yetkilerin kullanılması Cumhurbaşkanı yardımcılara devredilemez³⁷.

Anayasa'nın 98. maddesine göre TBMM, Cumhurbaşkanı yardımcılarını hakkında Meclis soruşturması yapabilir, yine aynı madde uyarınca milletvekilleri, Cumhurbaşkanı yardımcılara yazılı soru da sorabilirler³⁸. TBMM İçtüzüğü'ne³⁹ göre, Cumhurbaşkanı yardımcılarını TBMM komisyonlarına girme ve söz alma görev ve yetkisine sahiptirler (m.30-31). Yine İçtüzüğe göre Cumhurbaşkanı yardımcılarını, TBMM Genel Kurulu'nda gündem dışı söz isteme hakkına sahiptirler (m.59). TBMM Genel Kurulu'nda bütçe sunuş konuşmasını Cumhurbaşkanı veya bir bakan yapmaktadır. *“Bütçe ve Kesinhesap kanun tekliflerinin görüşüldüğü Genel Kurul oturumlarına Yürütme adına Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar katılabilir ve görüş bildirebilir”* (İçtüzük m. 62).

Türkiye'nin yeni sisteminde Cumhurbaşkanı yardımcılarının hukuki statüleri, ABD başkan yardımcısından bazı yönlerden farklılık göstermektedir. Örneğin Cumhurbaşkanlığı makamının boş kalması durumunda süre açısından bu farklılık söz konusu olabilir. Zira Anayasa'nın 106. maddesinin ikinci fıkrasına göre; *“Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığı makamını herhangi bir sebeple boşaldığı takdirde, yenisi seçilene kadar makama vekâlet eder ve Cumhurbaşkanıya ait yetkileri kullanır.”* hükmüne yer verilmiştir. Buradaki vekâlet süresi 45 gündür. Anayasa, Cumhurbaşkanlığı makamının sürekli boşaldığı durumda 45 gün içinde seçime gidilmesini öngörmektedir. Eğer genel seçime bir yıl veya daha az bir süre kalmışsa TBMM seçimleri de Cumhurbaşkanlığı seçimleriyle birlikte yenilenir⁴⁰.

Anayasa'nın 106. maddesinin ikinci fıkrasına göre, seçime bir yıldan az bir sürenin kalması durumunda, seçilen Cumhurbaşkanı kalmış olan süreyi tamamlar fakat tamamlamış olduğu bu süre Cumhurbaşkanının kendi döneminden sayılmaz. Anayasa'nın 106. maddesinin üçüncü fıkrasına göre Cumhurbaşkanının makamını herhangi bir sebepten dolayı boşalması durumunda, örneğin

³⁷ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 874-875.

³⁸ Bizim de katıldığımız Esen'e göre, Cumhurbaşkanı yardımcılarını veya bakanların yürütme adına, TBMM genel kurulunda milletvekillerinden gelecek soruları sözlü olarak cevaplamaları, yazılı soru yönteminden çok daha etkilidir. Başkanlık sistemi le yönetilen; Arjantin, Kolombiya, Şili, Kosta Rika, Uruguay, Meksika ve Peru gibi birçok ülkede, milletvekillerinin bakanlara doğrudan soru sorması veya bir konuda açıklama istemesi buna karşın bakanın da milletvekillerine sözlü olarak cevap vermesi yöntemi uygulanmaktadır. Hatta Şili gibi bazı örneklerde Bakanın soruları parlamentoda sözlü olarak cevaplaması zorunludur. Bkz., ESEN, s. 50.

³⁹ 2017 tarihli Anayasa değişikliği kapsamında TBMM İçtüzüğü'nde 9 Ekim 2018 tarihinde önemli değişiklikler yapılmış. Anılan değişiklikler hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., TÜLEN, s. 915-942.

⁴⁰ MUTLU, s. 122.

Cumhurbaşkanının yurtdışına seyahati ya da hastalanması gibi nedenlerin söz konusu olması durumunda, Cumhurbaşkanı yardımcılarında biri, Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanının yetkilerini kullanır.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının statüleri, ABD başkan yardımcısının statülerine benzerlikler de gösterebilir. Zira zaman içerisinde Cumhurbaşkanı yardımcılığı makamının yetkili olduğu konularda ABD’de olduğu gibi bir çoğalma veya etkinliğinin artması söz konusu olabilir. Cumhurbaşkanı yardımcısı veya yardımcılarının kabine toplantılarına katılmaları, yurtdışında Cumhurbaşkanını temsil etmeleri, Cumhurbaşkanına vekâleten yurt içinde karşılama yapmaları gibi konular buna örnek olarak gösterilebilir. Esasen Cumhurbaşkanı yardımcılarının görev alanının temsilî görüntüden icracı role dönüşümü uygulama ile keza bu konuda zaman içerisinde teamüllerin oluşmasına bağlı olarak görülebilecektir⁴¹. Ayrıca atanacak Cumhurbaşkanı yardımcısının şahsi özellikleri, nitelikleri, kişisel gayreti ve başarısı da bu bağlamda önemli bir etken olacaktır.

Türkiye’den farklı olarak ABD’de Başkan yardımcısı Senato başkanlığını da yapmaktadır. Başkan yardımcısının ABD Anayasası hükümleri gereğince, Senato’nun başkanı olması da bu makamı güçlü hâle getirmektedir. Ancak bu görevi sürekli yerine getiremediğinden Senato kendisine ABD Başkan yardımcısı yerine Senato’da başkanlık görevini yüklenen bir Başkan yardımcısı seçmektedir⁴².

2. Cumhurbaşkanına Vekâlet Etme

Cumhurbaşkanına vekâlet etme görevini 1924 Anayasası (m. 33) TBMM Başkanına, 1961 Anayasası (m. 100) Cumhuriyet Senatosu Başkanına, 1982 Anayasası’nın ilk şekli (m. 106) TBMM Başkanına vermiştir. 2017 Anayasa Değişikliğiyle birlikte Cumhurbaşkanına vekâlet görevi Cumhurbaşkanı yardımcısına verilmiştir. Vekâlet görevinin Cumhurbaşkanı yardımcılara verilmesi Türk anayasa tarihi açısından önemli bir yeniliktir diyebiliriz⁴³.

Herhangi bir sebeple Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması durumunda, kırk beş gün içerisinde Cumhurbaşkanı seçimi yapılır. Anayasa’da Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması hâlleri belirtilmemiş olmakla birlikte ölüm, çekilme veya başka bir sebeple makamın boşaldığı kabul edilebilir. Cumhurbaşkanının sağlık nedeniyle görevini sürekli olarak yapamayacak durumda olması ve Cumhurbaşkanı hakkında gaiplik kararı verilmesi gibi durumlarda da makamın boşaldığı kabul edilmelidir⁴⁴. Bu bağlamda Cumhurbaşkanına vekâlet iki ayrı şekilde söz konusudur: Bunlar ise “Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir sebeple boşalması hâli” ve “Cumhurbaşkanının geçici olarak görevinden ayrılması hâli” dir.

Başkanlık sistemlerinde başkan yardımcıları ile başkan beraber yürütme yetkisini kullanmazlar. Başkan yardımcılara anayasalarda yüklenen esas görev, başkanlık makamında bir boşalma olması durumunda başkanın yerine görev almasıdır. Ayrıca başkan yardımcıları, başkanların verdiği görevleri de başkan adına yapmaktadır. Nikaragua Anayasası’na göre

⁴¹ YILDIZ, s. 521-522.

⁴² KÜÇÜK, *ABD ve Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi ve Uygulamaları*, s. 62-63.

⁴³ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 809-810.

⁴⁴ ATAR, s. 302.

“Cumhurbaşkanı yardımcısı, Anayasa’da belirtilen görevleri ve Cumhurbaşkanı tarafından doğrudan verilen veya kanunla tanınan görevleri yerine getirir” (m.145). Başkanlık makamının boşalması durumunda yaygın olan uygulama, erken seçim kararı alınmadan kalan sürenin başkan yardımcısı tarafından tamamlanmasıdır. Brezilya Anayasası’na göre Başkan’ın görevini yapması ile ilgili hukuki bir engelin olması halinde Başkan yardımcısı Devlet Başkanı’nın görevini yapar, ayrıca Devlet Başkanı’nın yurt dışı seyahati veya herhangi bir nedenle makamın geçici olarak boşalması durumunda Başkan yardımcısı Devlet Başkanı’na vekâlet etmektedir (m.79). Brezilya Anayasası’na göre Başkan ve Başkan yardımcısının makamında aynı zamanda boşalma olması halinde 90 gün içinde seçim yapılması gerekmektedir (m.81). Kosta Rika Anayasası’na göre Başkan’a, Başkan yardımcısı vekâlet eder; ancak Başkan ve yardımcılara aynı zamanda veya beraber bir şey olması hâlinde, Başkan’a Meclis Başkanı vekâlet etmektedir (m.135). Başkan yardımcısına yer vermeyen Meksika Anayasası’na göre ise başkanlık makamında boşalma olması hâlinde, yeni bir başkan seçilinceye kadar yasama organı geçici bir başkan öncekinin görev süresini tamamlamak üzere seçmektedir (m.84)⁴⁵.

a. Cumhurbaşkanlığı Makamında Boşalma Olması Durumu

Anayasa’nın 106. maddesinin ikinci fıkrasına göre, ölüm, istifa ve Yüce Divan tarafından mahkûmiyet kararı verilmesi gibi birtakım nedenler sonucu Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması söz konusu olabilir. Bu hâllerden birinin ortaya çıkması durumunda, Anayasa’nın 106. maddesinin ikinci fıkrasına göre, “Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanlığı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder.” hükmüne yer verilmiştir. Maddede ifade edilen “yenisi seçilene kadar” ibaresini “yenisi görevine başlayıncaya kadar” şeklinde kabul etmek gerekir. Çünkü yeni Cumhurbaşkanı seçim anında değil, TBMM önünde ant içtikten sonra görevine başlayabilecek dolayısıyla Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanabilecektir.

Vekâlet yetkisi, Anayasa’nın 106. maddesinin ikinci fıkrasına uyarınca “Cumhurbaşkanı yardımcısına verilmiştir.” Aynı maddenin birinci fıkrasında “Cumhurbaşkanı seçildikten sonra, bir veya daha fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı atayabilir.” ifadesi de yer almaktadır. Bu bağlamda, birden fazla Cumhurbaşkanı yardımcısı var ise, hangisi Cumhurbaşkanına vekâlet edecektir şeklinde bir soru karşımıza çıkmaktadır. Anayasa’da bu konuya ilişkin bir cevap yer almamaktadır. Ancak bu soruya 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin “Cumhurbaşkanına Vekâlet” kenar başlıklı 18. maddesinin birinci fıkrasına göre, “Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması hâlinde, yenisi seçilene kadar en yaşlı Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.” kararnamenin aynı maddesinin ikinci fıkrasına göre, “Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hâllerinde, Cumhurbaşkanının görevlendirdiği yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.” düzenlemesiyle bu belirsizlik giderilmiştir⁴⁶.

⁴⁵ EREN, s. 878-879.

⁴⁶ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 811.

b. Cumhurbaşkanının Geçici Olarak Görevinden Ayrılması Durumu

Anayasa'nın 106. maddesinin üçüncü fıkrasında geçen “*Cumhurbaşkanının hastalık ve yurt dışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hâllerinde, Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder.*” ifadesinden anlaşılacağı üzere fıkra Cumhurbaşkanı'nın geçici olarak görevinden ayrılması hâli olarak “hastalık” ve “yurtdışına çıkmak” hâlleri sayılmıştır. Ancak bunlar sınırlı sayıda değildir, bunlara benzer diğer sebeplerin ortaya çıkması da mümkündür. Bu durumlarda Cumhurbaşkanı yardımcısı, Cumhurbaşkanının görevine dönene kadarki süreçte Cumhurbaşkanına vekâlet edecektir.

Bilindiği üzere Anayasa'ya göre birden fazla Cumhurbaşkanı yardımcısının varlığı söz konusu olabilmektedir. Bu durumda Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması hâlinde, 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 18. maddesinin birinci fıkrasına göre “*Cumhurbaşkanlığı makamının herhangi bir nedenle boşalması halinde, yenisi seçilene kadar en yaşlı Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.*”, hükmüne yer verilmiştir. Cumhurbaşkanının geçici olarak görevinden ayrılması durumunda ise mezkûr Kararname'nin 2. fıkrasına göre, “*Cumhurbaşkanının hastalık ve yurtdışına çıkma gibi sebeplerle geçici olarak görevinden ayrılması hâllerinde, Cumhurbaşkanının görevlendirdiği yardımcısı Cumhurbaşkanına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.*” düzenlemesi ile bu durumda açıklığa kavuşturulmuştur.

c. Cumhurbaşkanı Yardımcısının Vekillik Esnasındaki Yetkileri

Anayasa'nın 106. maddesine göre, her iki vekâlet durumunda da Cumhurbaşkanına vekillik eden Cumhurbaşkanı yardımcısı, “*Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.*” Bu ifadeye göre vekil, yani Cumhurbaşkanı yardımcısı, Cumhurbaşkanına ait bütün yetkileri kullanabilir. Fakat vekilin, özellikle Cumhurbaşkanının geçici olarak görevinden ayrılması hâlinde cari işlerin yürütülmesinden ibaret “olağan idari yetkileri” kullanması gerektiği, Cumhurbaşkanı yardımcı atamak, bakan atamak veya TBMM seçimlerinin yenilenmesine karar vermek gibi önemli yetkileri kullanamaması gerektiğini söyleyebiliriz. Cumhurbaşkanlığı makamının boşalması hâlinde ise vekilin, devletin devamlılığı ilkesi uyarınca, durum gerektiriyorsa önemli yetkileri kullanmasının olağan olduğu ifade edilebilir⁴⁷. Zira böyle bir olasılıkta Cumhurbaşkanı yardımcısının yetkisi arızı değil fakat asli bir yetki olduğu kanaatindeyiz.

Cumhurbaşkanı yardımcılarının Cumhurbaşkanına vekâlet edecekleri dönemlerde Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarıp çıkaramayacağı konusunda, Anayasa'da, kanunlarda ve 23.02.2021 tarihine kadar⁴⁸ yayımlanan Cumhurbaşkanlığı kararnamelerinde herhangi bir düzenlemeye yer verilmemiştir. Öğretide de bu konuda bir değerlendirmeye rastlanmamıştır. Kanaatimizce, Cumhurbaşkanının geçici olarak görevden ayrılması durumunda vekilin, Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkaramayacağı yönündedir. Buna karşın Cumhurbaşkanlığı makamında boşalma olması durumunda Cumhurbaşkanı yardımcılarını da tıpkı Cumhurbaşkanı gibi Cumhurbaşkanlığı kararnamesi çıkarabilmelidir. Nitekim Anayasa'nın 106. maddesinin ikinci

⁴⁷ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 811.

⁴⁸ Anılan bu tarih çalışmanın son kontrol tarihidir ve bu tarihe kadar böyle bir bilgiye ulaşılmamıştır.

fıkrasına göre, “Yenisi seçilene kadar Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanlığına vekâlet eder ve Cumhurbaşkanına ait yetkileri kullanır.” hükmü gereğince Cumhurbaşkanı vekâlet eden Cumhurbaşkanı yardımcısı, Cumhurbaşkanının bütün yetkilerini kullanabilecektir.

D. Görevlerinin Sona Ermesi

Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevleri şu sebeplerle sona erer: (1) Ölüm, Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevini sona erdirir. (2) Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevi, istifa ile sona erer. (3) Cumhurbaşkanı yardımcısı olarak atanmak için milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak gerektiği için bir Cumhurbaşkanı yardımcısının milletvekilliği seçilme yeterliliğini kaybetmesi, onun Cumhurbaşkanı yardımcılığı görevini kaybetmesi sonucunu doğuracaktır. (4) Cumhurbaşkanının görevinin sona erdiği her durumda Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevi de herhangi bir işleme gerek kalmadan son bulacaktır. Kaldı ki Cumhurbaşkanı yardımcısı Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Sorumlu olan makamın görevi sona ermişse bu makama karşı sorumlu olan makamın görevi de sona ermelidir. (5) Anayasa'nın 106. maddesinin beşinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı yardımcısı Yüce Divanda, seçilmeye engel bir suçtan dolayı mahkûm olursa görevi sona erecektir. (6) Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevlerini sona erdiren en önemli hâl hiç şüphesiz, azil yani görevden alınma/el çektirme durumudur. Cumhurbaşkanı yardımcılarının görevlerini sona erdiren en kuvvetli ihtimal azledilmeleridir.

Anayasa'ya göre, Cumhurbaşkanı yardımcılarını görevden alma yetkisi Cumhurbaşkanına aittir (m. 104/8). Cumhurbaşkanı istediği her zaman, herhangi bir sebeple Cumhurbaşkanı yardımcılarını görevden alabilir. Başka bir ifade ile herhangi bir nedene gerek yoktur. Zira Anayasa'nın 106. maddesinin beşinci fıkrasına göre Cumhurbaşkanı yardımcılarını Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Cumhurbaşkanının Cumhurbaşkanı yardımcılarını görevden alma yetkisi bir başka makamın önerisine veya onayına tabi değildir. Bu yetki doğrudan Cumhurbaşkanına aittir. Aynı zamanda görevden alma yetkisi bir idari işlem olmadığından yargısal denetime tabi değildir. TBMM'nin Cumhurbaşkanı yardımcılarını güvensizlik oyuyla görevden alma gibi bir yetkisi yoktur. Zira Cumhurbaşkanı yardımcılarını TBMM'ye karşı sorumlu değildir⁴⁹.

II. BAKANLAR

A. Atanmaları

Türkiye'de, 2017 Anayasa değişiklikleri ile “Bakanlar Kurulu” uygulamasından ABD modelindeki “kabine usulüne” geçilmiştir. Osmanlı-Türk anayasalarında 23 Nisan 1920 tarihi ile 29 Ekim 1923 tarihleri arasında meclis hükûmet sistemi mevcut iken bunun dışındaki anayasalarda yürütme yetkisini kullanan bir “Bakanlar Kurulu” vardır. 1982 Anayasası'nın önceki hâlinde

⁴⁹ TUNÇ, Hasan. “Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Açısından Yasama ve Yürütme Organlarının Oluşumu ve Yetkileri Kapsamında Başkanlık Sistemi ve Türkiye”, *ERÜHFD*, C. XIV, S. 2, 2019, s. 563-564; GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 873-874.

Bakanlar Kurulu⁵⁰, başbakan ve bakanlardan oluşurdu. Başbakan genel seçimler sonucunda milletvekili seçilmiş TBMM üyeleri arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanırdı. Bakanlar ise TBMM üyelerinden ya da milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından başbakanca seçilir ve Cumhurbaşkanı tarafından atanırdı. TBMM dışından atanan bakanlar ise Meclis önünde ant içmek suretiyle görevlerine başlardı (m. 81)⁵¹.

2017 Anayasa değişikliğine göre bakanlar milletvekili seçilme yeterliliğine sahip kişiler arasından Cumhurbaşkanı tarafından TBMM'nin onayına tabi olmaksızın doğrudan atanırlar (m.104/8, 106/4). Anayasa'nın 106. maddesinin 4. fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı anlayamadığı, tarzını beğenmediği, verimli çalışmadığını düşündüğü, felsefesini ve stratejisini beğenmediği bakanı istediği an görevden alabilecektir. Yeni sisteme göre de bakanlar; milletvekili olmayan kişiler ile milletvekili olan kişiler arasından atanabilecektir. TBMM üyesi olan bir kişinin bakan olarak atanması hâlinde TBMM üyeliği sona erecektir. ABD başkanlık sisteminde olduğu gibi yeni sistemde bir kişinin hem yasamada hem de yürütmede görev alması engellenmiştir. Bu yöntem ile bakanlıkların 2017 Anayasa değişikliği öncesi sistemde mevcut olan siyasi tercihlerinin ön plana çıkması yönündeki belirleyici etkenlerin geri planda kaldığı ve icra kabiliyetinin daha ön plana getirildiği söylenebilir. Bu değişikliğin bakanlara, yasama meclisine karşı siyasi sorumlulukları mevcut olmadığı için, daha geniş bir hareket alanı açacağı ve kurumlarına ilişkin yapısal reformları çok daha kolay bir şekilde gerçekleştirme imkânı sağlayacağı ifade edilmektedir⁵².

Başkanlık sistemlerinde başkan bakanları atamaktadır. Bazı başkanlık sistemlerinde başkanların yaptığı bu atamalar yasama organının onayına tabiidir. ABD modeli başkanlık sisteminde, bakan konumundaki sekreterler Başkan tarafından atanmakta ve Senato'nun onayından sonra göreve başlamaktadır. Fakat Senato'nun oylaması bir güven oylaması değildir. Bu oylama tüm üst düzey atamaları için geçerlidir. Aslında Senato'nun onayı, Başkan'ın atama yetkisi karşısında bir fren ve denge unsurunu oluşturmaktadır⁵³.

ABD gibi başkanlık sisteminin uygulandığı bazı ülkelerde, başkanın bakanların atanmasına ilişkin işlemleri yasama organının onayına tabi iken başkanlık sisteminin uygulandığı diğer ülkelerde ise farklı uygulamalar mevcuttur. Dolayısıyla Türkiye'de Cumhurbaşkanı tarafından bakanlıklara yapılan atama işlemlerinin TBMM'nin onayına tabi olmaması doktrinde fren ve denge mekanizması ile uyumlu olmadığı gerekçesiyle eleştirilmiş ise de demokratik başkanlık sisteminin uygulandığı bazı ülkelerde farklı uygulamalar mevcuttur. Bu nedenle bakanların atanmasına ilişkin işlemlerin yasama organı tarafından onaylanması başkanlık sisteminin genel ve zorunlu kuralı değildir⁵⁴. Küçük'e göre Türkiye'de bu konuda benimsenen usul, saf başkanlık sisteminin bir gereği olan "kuvvetlerin kaynağında ayrılığı" ilkesi ile daha uyumludur⁵⁵.

Başkanlık sistemlerinde bakanların sayıları ve isimleri başkan tarafından bir kararname ile belirlenmektedir. Örneğin Ekvador Anayasası'nın 151. maddesinin ikinci fıkrasına göre "*Devlet*

⁵⁰ Bakanlar Kurulu Anayasa madde 109 (Mülga: 21/1/2017-6771/16 md.)

⁵¹ EREN, s. 880.

⁵² KUTLU / KAHRAMAN, s. 15-18; KÜÇÜK, *Türkiye'de Başkanlık...*, s. 197.

⁵³ EREN, s. 879.

⁵⁴ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 878; KÜÇÜK, *Türkiye'de Başkanlık...*, s. 197.

⁵⁵ KÜÇÜK, *Türkiye'de Başkanlık...*, s. 321.

bakanlarının sayısı, isimleri ve kendilerine verilen yetkiler, Cumhurbaşkanlığı dairesi tarafından çıkarılan bir kararname ile belirlenir.” düzenlemesine yer verilmiştir. Türkiye’de yeni sistemde, Cumhurbaşkanı yardımcılarının sayısı, bakanlıkların kurulması, kaldırılması ile teşkilat yapısını belirleme yetkisi, Cumhurbaşkanına verilmiştir. Parlamenter sistem döneminde Anayasa’nın 113. maddesine göre “*bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri, yetkileri ve teşkilatı kanunla düzenlenir.”* denilmek suretiyle bu yetki yasama organına verilmişti. Ancak yeni sistemde Anayasa’nın 106. maddesinin son fıkrasına göre “*bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir”* hükmüne yer verilmiştir. Bu kapsamda 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin “Bakanlıklar” kenar başlıklı 38 ila 524. maddeleri arasında bakanlıklar düzenlenmiştir⁵⁶.

Anayasa’ya göre bakanlar Anayasa’nın 81. maddesinde yazılı şekilde TBMM önünde ant içerek göreve başlarlar (md.106/4). 2017 Anayasa değişikliğine göre bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile düzenlenir (md.106/son). Bu hüküm ile Cumhurbaşkanına, bakanlıkların faaliyet konularının dağıtılması, yeni bakanlıkların kurulması, mevcut bakanlıkların birleştirilmesi ve kapatılması konularında inisiyatif tanınmıştır. 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bakanlıkların ve bakanlıklara bağlı kuruluşların; görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatları düzenlenmiştir. Mezkûr Kararname ile kimi bakanlıkların da isimleri değiştirilmiştir. Yine anılan Kararnameyle bazı bakanlıklar kaldırılmış, bazı bakanlıkların da birleştirilmesi suretiyle daha önce sayısı 24 olan bakanlık sayısı 16 olarak belirlenmiştir. Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı içinde yeni sisteme uygun politika kurulları ve ofisler oluşturulmuş, Cumhurbaşkanlığına bağlı kurum ve kuruluşlar yeniden belirlenmiştir⁵⁷.

Yine mezkûr Kararname ile Cumhurbaşkanı, yetkilerinden bir kısmını gerektiğinde sınırlarını yazılı olarak belirterek astlarına devredebilir. Ancak, devrettiği yetkiyi, gerek gördüğünde kendisi de doğrudan kullanabilir (md.1/3). Mezkûr Kararname ile bakanlıkların teşkilat yapısının oluşturulmasından sonra, 4 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile bağlı ve ilişkili kuruluşlarla ilgili düzenlemeler yapılmıştır⁵⁸.

Cumhurbaşkanı tarafından atanan bakanlar TBMM önünde ant içerler. 6271 sayılı Cumhurbaşkanı Seçim Kanunu’nun 21. maddesinin 699 sayılı KHK ile değişik üçüncü fıkrasına göre; Cumhurbaşkanıınca atanan Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanlar, atanmalarını takip eden gün ant içerler. Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanların yeminleri de milletvekili yemini gibidir. Bakanların göreve başlamasında TBMM’de bir güven oylamasına gerek yoktur⁵⁹.

TBMM’nin bakanların atanması veya görevlerinin sona erdirilmesi konusunda herhangi bir yetkisi bulunmamaktadır. Bakanların ve Cumhurbaşkanı yardımcılarının ataması,

⁵⁶ EREN, s. 881.

⁵⁷ TURAN, A. Menaf. “Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, Social Sciences Research Journal, C 7, S. 3, 2018, s. 65.

⁵⁸ KÜÇÜK, *Türkiye’de Başkanlık...*, s. 198; TURAN, s. 66.

⁵⁹ TUNÇ, “Karşılaştırmalı Anayasa...”, s. 564-567.

Cumhurbaşkanlığı kararı ile gerçekleştirilmektedir⁶⁰. Öğretide, TBMM’de en fazla üyeye sahip siyasi parti grubu ya da TBMM üyelerinin 1/5’i (en az 120 milletvekilinin) bu atamaların Anayasa’ya aykırı olduğu gerekçesiyle Anayasa Mahkemesi’ne dava açabilecek olup olmadığı tartışılabilirliği değerlendirilmektedir. Bizim de katıldığımız Tunç’un değerlendirmesine göre, Anayasa Mahkemesi’ne böyle bir gerekçe ile başvuruda bulunulabileceği kabul edilse bile, Anayasa Mahkemesi’nin buradaki denetimi bir yerindelik denetimi olamayacak, olsa olsa hukukilik denetimi yapmaktan ibaret olacaktır. Hukukilik denetimi ise sadece atanan kişilerin Anayasa’da düzenlenen milletvekili olma şartlarını taşıyıp taşımadığı ile sınırlı olacaktır. Nitekim bir kişinin hukuki açıdan, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanma şartlarına sahip olduğu sürece Cumhurbaşkanı tarafından Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanması Cumhurbaşkanının tasarrufundadır⁶¹.

B. Hukuki Statüleri

Parlamentar sistemde yürütme organı, Cumhurbaşkanı ile hükümet de denen Bakanlar Kurulundan meydana gelmektedir. 2017 Anayasa değişikliği öncesi sistemde, Bakanlar Kurulu yürütme organının sorumlu ve yetkili kanadı olup, başbakan ve bakanların bir araya gelmesi ile oluşan kolektif ve kolejyal bir yürütme organıydı. Başbakan da hukuki statü olarak esasında bir bakan idi. Buna karşın eşitler arası birinci statüde ve etkin bir makamdaydı.

Yeni sistem ile birlikte yürütmenin teşekkülü, bakanlar için esaslı farklılıkları beraberinde getirmiştir. Bunlardan birincisi, Cumhurbaşkanlığı kabinesinde bakanlar artık icracı bir kurulun üyesi değildirler. Oysaki mezkûr Anayasa değişikliği öncesi icracı yetkilere sahip bir Bakanlar Kurulu bulunmaktaydı. Artık yeni sistemde icrai kararları Cumhurbaşkanlığı kabinesi değil sadece Cumhurbaşkanı almaktadır. Bu nedenle yeni sistemde bakanlar icracı bir kurulun üyesi olma sıfatını kaybetmişlerdir⁶². Keza yeni sistemde bakanların oy kullanma hakkının da sona erdiğini belirtmek gerekecektir. Nitekim parlamenter sistemde yürütmeye dair kararlar, Bakanlar Kurulu tarafından oy birliğiyle alınmaktaydı. Bu nedenle her bakanın bir oy hakkı bulunmaktaydı. Dolayısıyla eski sistemde Bakanlar Kurulu kararları üzerinde bakanların önemli bir rolünün olduğunu belirtmek gerekir⁶³.

Türkiye’de uzun yıllar bakanların TBMM karşısında hem kolektif hem de bireysel olarak sorumlulukları söz konusuydu. TBMM isterse güvensizlik oyu yoluyla bütün bakanları veya

⁶⁰ Bu konuda ayrıntılı bilgi için bkz., KÜÇÜK, Adnan / DOĞAN, Bayram. “Türkiye’de 2017 Anayasa Değişikliği Kapsamında Yürütmenin Asli Düzenleme Yetkisi ve Mahfuz Düzenleme Alanı”, *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, 2019, ss. 1-59; DOĞAN, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Yargısal Denetimi”, s. 273-298.

⁶¹ TUNÇ, *Türk Anayasa...*, s. 246. Bu durum Gözler tarafından eleştirilmektedir. Şöyle ki; Cumhurbaşkanı yardımcısı ile bakanların atanmalarında TBMM’nin hiçbir rolünün olmaması başka bir ifade ile bu atamaların münhasıran Cumhurbaşkanı’na ait olması başkanlık sistemi ile bağdaşmamaktadır. Zira başkanlık sisteminin prototipi olan ABD’de başkanın yardımcısını ve sekreterlerini atama yetkisi Senato’nun onayına bağlıdır. Bu nedenle siyasi denetimi gerçekleştirecek bir mekanizmanın bulunmaması nedeniyle eleştirilmektedir. Bkz., GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 878.

⁶² NACAĞ, Osman. “Parlamentar ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinden Hareketle Bakan ve Bakanlıkların Karşılaştırmalı Analizi”, *Yönetim ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.18, S. 1, Mart 2020, s. 146.

⁶³ KESKİNSOY, Ömer / KAYA, Batur Semih. “Türkiye’nin Hükümet Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme”, *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 137, 2018, s. 76.

sadece bir bakanı görevden alabilirdi. Eski sistemde icrai sayılabilecek bütün yetki başbakan ve bakanlardaydı. Anayasa'nın Cumhurbaşkanı'na verdiği yetkilerin kullanılabilmesi için bile Cumhurbaşkanının işleminin altında başbakan ve ilgili bakanın karşı-imzası bulunması gerekiyordu. Cumhurbaşkanının anılan bu işleminden Cumhurbaşkanı değil, o işlemi imzalamış olan başbakan ve bakan sorumluydu⁶⁴. Cumhurbaşkanlığı sisteminde ise TBMM'nin bilgi edinme ve denetim yollarından en önemlileri olan güvenoyu ve gensoru uygulamasına son verilmiştir. Türkiye'de de uzun yıllar uygulanan klasik parlamenter sistemin bir özelliği olan ve hükûmetin TBMM'ye karşı siyasal sorumluluk taşıması anlamına gelen güvenoyu ve gensoru denetim yolu uygulamalarının kaldırılmasını yeni sistem için bir zorunluluk olarak değerlendiren yazarlar da vardır⁶⁵. Yeni sistemde Cumhurbaşkanlığı kabinesi milletvekillerinden oluşmadığı için bu uygulama kaldırılmış ancak Meclis araştırması, genel görüşme, Meclis soruşturması ve yazılı soru yollarıyla TBMM'nin bilgi edinme ve denetleme yetkisi azalmakla birlikte devam etmesi esası benimsenmiştir. Yeni sistemde TBMM'den oluşmayan Cumhurbaşkanlığı kabinesinin tamamen TBMM'nin denetimi dışında kaldığı sonucuna varılmamalıdır. Çünkü gerek Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlar hakkında Anayasa'nın 106. maddesinin beşinci, altıncı ve yedinci fıkraları uyarınca yapılan Meclis soruşturması; gerekse de yazılı olarak en geç 15 gün içinde cevaplanmak üzere milletvekillerinin, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanlara doğrudan yazılı soru yöneltebilmeleri Meclisin Cumhurbaşkanlığı kabinesini denetleme olanağına sahip olduğunun kanıtı olarak görülebilir⁶⁶.

Cumhurbaşkanlığı sisteminde ise bakanlar, Bakanlar Kurulu gibi bir kolektif ve kolejyal bir organın veya sistemin üyesi değildirler. Dahası yeni sistemde bakanlar kurulu yoktur. Bakanlar kurulu yerine Cumhurbaşkanlığı Kabinesi vardır. Dolayısıyla bakanların toplanarak karar alması hukuken söz konusu değildir. Şayet bu şekilde bir toplantı gerçekleşirse bu toplantı hukuki manada bir bakanlar kurulu toplantısı olarak değerlendirilmemelidir⁶⁷. Bakanların TBMM karşısında kolektif ve bireysel sorumlulukları da yoktur. Bunlar TBMM'ye karşı değil, doğrudan Cumhurbaşkanı'na karşı sorumludurlar. Yeni sistemde bakanları TBMM görevden alamaz; bakanlar münhasıran Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınırlar⁶⁸.

Cumhurbaşkanlığı sisteminde bakanların kendi başlarına hukuki bir varlıkları yoktur. Zira yürütme organının asli bir unsuru olmadıkları gibi yürütmenin ortağı da değildirler. Yürütme yetkisi tek bir asli unsur olan Cumhurbaşkanı'na aittir. Bakanlar Cumhurbaşkanı'na karşı şahsen sorumlu olan siyaseten sorumsuz üst düzey görevlilerdir⁶⁹. Bu isimlendirmeler esasında

⁶⁴ DOĞAN, Bayram / DOĞAN, İdris. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 11 S. 2, 2020, s. 468-483; TAŞDÖĞEN, Salih. "Cumhurbaşkanının Ceza Sorumluluğu", *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş TEZCAN'a Armağan, C. 21, Özel Sayı, 2019, s. 1296-1297; GÖREN, Zafer. "2017 Değişikliği ile Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, Güz 2019/2, s. 1-28; GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 876.

⁶⁵ TURAN, s. 50.

⁶⁶ TURAN, s. 50-51.

⁶⁷ Gözler, bu toplantıyı kabine veya hükümet toplantısı olarak değil bir arkadaş toplantısı olarak nitelendirmektedir. Bkz., GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 876-877.

⁶⁸ AKMAN, Çiğdem / AKÇAY, Ekrem Yaşar. "Türkiye'de Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Politika Kurulları: ABD ile Karşılaştırması", *Yasama Dergisi*, S. 40, 2019, s. 47.

⁶⁹ Gözler'e göre, Cumhurbaşkanlığı sistemindeki bakanlara parlamenter sistemdeki gibi bakan denilmesi uygun olmamıştır. Yazar'a göre yeni sistemdeki bakanların, eski sistemdeki bakanlarla hukuki benzerlikleri yoktur. Keza ABD'de de bu görevlilere sekreter ismi verilmektedir. Oysa bakan kavramı parlamenter sisteme özgü bir kavramdır.

Türkiye’de parlamenter hükûmet sisteminin ruhundan pek de uzaklaşmadığını göstermektedir. 1 sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi de bakanları Cumhurbaşkanının bir nevi yardımcılarını olarak düzenlemiştir. Aslında yeni sistemde tüm bakanlıklarda Cumhurbaşkanı teşkilatının birer birimleridir. 2017 Anayasa değişikliğinden sonra Anayasa’nın 8. maddesine göre “*Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı tarafından, Anayasa’ya ve kanunlara uygun olarak kullanılır ve yerine getirilir.*” hükmüne yer vermiştir. Bu hüküm ise Anayasa’nın tek başlı (monist) yapıda bir yürütmeyi kabul etmiş olduğunu göstermektedir⁷⁰.

C. Görev ve Yetkileri

2017 Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesinden önceki sistemde, bakanların bireysel olarak birçok yetkisi olduğu gibi Bakanlar Kurulu’nun bir üyesi olarak da birçok yetkisi vardı. Söz konusu Anayasa değişikliği öncesi, Anayasa’nın 8. maddesinde “*Yürütme yetkisi ve görevi Cumhurbaşkanı ve Bakanlar Kurulu tarafından kullanılır ve yerine getirilir*” hükmüne yer verilmekteydi. Eski sistemde bakanların yürütme organının asli unsuru oldukları ve kendi görev alanlarında yürütme yetkisine sahip oldukları söylenebilirdi⁷¹.

Meclis’ten güvenoyu alarak göreve başlayan Bakanlar Kurulu uygulamasına 2017 Anayasa değişikliği ile son verilmiştir. Türkiye’deki sistem ABD modelindeki “kabine” yapılanmasını öngörmektedir. Anayasa’da ve mevzuatta bir kabine usulünden bahsedilmemiş olsa da Cumhurbaşkanı ve bakanlar arasındaki ilişki ABD modeline benzemektedir. ABD modelinde Bakanlar Kurulu’nun kolektif sorumluluğu olmayıp aynı zamanda bakanlara karşı imza yetkisi de verilmemiştir. Bakanların yasamaya karşı sorumlu olmaması, yasama çalışmalarına katılmaması da ABD modeline benzemektedir⁷².

2017 Anayasa değişikliğinin yürürlüğe girmesinden sonra, bakanların artık genel bir yürütme yetkisi olmadığı görülmektedir. Yeni sistemde yürütme yetkisi bütünüyle ve tek başına Cumhurbaşkanıya aittir. Yürütme konusunda genel görev ve yetkiye sahip makam tek başına Cumhurbaşkanıdır. Çünkü Anayasa’nın 8. maddesinin yeni şeklinde yürütme yetkisi ve görevi, Cumhurbaşkanı tarafından kullanılır ve yerine getirilir ifadesine yer verilmiştir. Bakanlar istisnai yetkili ve görevlilerdir. Bakanlara, Anayasa, kanun ve Cumhurbaşkanı kararnamesiyle hangi görev ve yetkiler açıkça verilmiş ise bakanların görev ve yetkileri onlardan ibarettir⁷³.

Cumhurbaşkanı, yürütme yetkisini ve görevini bakanlarla birlikte kullanır. Bakanlar ve bütün üst düzey kamu görevlileri, Cumhurbaşkanı tarafından belirlenen politikaları izlemek, programını ve aldığı kararları uygulamakla görevlidirler. Bakanlar Cumhurbaşkanı yardımcılarında farklı olarak bakanlığın tüm personelinin ve il teşkilatlanmasının amiri olup, icrai yetkilerle donatılmışlardır. Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile kurulan ve düzenlenen bakanlıklar⁷⁴ (Anayasa madde 106/11) aslında ana hizmet bölümleri olarak düzenlenmişlerdir.

Bu nedenle yeni sistemde kavramsal karşılığı yoktur. Hukuki açıdan da denk değildirler. Bkz., GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 878.

⁷⁰ GÖREN, s. 2.

⁷¹ KESKİNSOY / KAYA, s. 88-90.

⁷² EREN, s. 880.

⁷³ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 880.

⁷⁴ KÜÇÜK / DOĞAN, s. 48-53.

Bakanların bakanlık bürokrasisi üzerinde hiyerarşi yetkisine sahip olması Cumhurbaşkanından ayrı veya bağımsız politikalar izleyeceği anlamına gelmemektedir. Dolayısıyla bakanlar, Cumhurbaşkanının siyaseti doğrultusunda onun talimatlarıyla uyumlu politikalar yürütmeleri gerekmektedir. Şu hâlde bakanları, parlamenter sistemde olduğu gibi hükümet politikalarını başbakan ile belirleyen yürütmenin sorumlu kanadı olarak değil, bir anlamda idari görevli olarak görmek daha uygun olacaktır⁷⁵.

Anayasa'nın 21 Ocak 2017 tarih ve 6771 sayılı Kanunla değişik 106. maddesinin 11. fıkrasında “*Bakanlıkların kurulması, kaldırılması, görevleri ve yetkileri, teşkilat yapısı ile merkez ve taşra teşkilatlarının kurulması Cumhurbaşkanlığı kararnamesiyle düzenlenir.*” ifadesine yer verilmektedir. Bakanlıklar 10 Temmuz 2018 tarihli Resmî Gazete’de yayınlanan 1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’yle düzenlenmiştir. Kararname’nin 38 ile 524’üncü maddeleri arasında yer alan, toplam 486 maddesinde çeşitli bakanlıkların kuruluşları, görevleri ve yetkileri, merkez ve taşra teşkilatları düzenlenmiştir. Bununla birlikte doğrudan doğruya Anayasa veya sair mevzuat tarafından bakanlara verilmiş çeşitli spesifik görev ve yetkileri vardır. Ayrıca Cumhurbaşkanı idari fonksiyon alanında sahip olduğu bazı yetkileri, şartlarına uymak kaydıyla yetki ve imza devri yoluyla bakanlara devredebilir⁷⁶.

1 Sayılı Cumhurbaşkanlığı Teşkilatı Hakkında Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi’nin 503. maddesinin 1. fıkrasına göre, “*Bakan, bakanlık kuruluşunun en üst amiri olup, bakanlık icraatından ve emri altındakilerin faaliyet ve işlemlerinden sorumlu, bakanlık merkez, taşra ve yurt dışı teşkilatı ile bağlı, ilgili ve ilişkili kuruluşların faaliyetlerini, işlemlerini ve hesaplarını denetlemekle görevli ve yetkilidir.*” hükmüne yer verilmiştir. Mezkûr Kararname’nin 2. fıkrasına göre “*Bakanlar, kamu kaynaklarının etkili, ekonomik ve verimli kullanımı amacıyla, bakanlık hizmetlerini mevzuata, Cumhurbaşkanının genel siyasetine, Cumhurbaşkanı karar ve talimatlarına, kalkınma planlarına ve yıllık programlara uygun olarak yürütmekle, bakanlığın faaliyet alanına giren konularda diğer bakanlıklarla iş birliği ve koordinasyonu sağlamakla görevli ve Cumhurbaşkanına karşı sorumludur.*” hükmü ile bakanların, hukuki statüleri, görev ve yetkileri ile sorumluluklarını düzenlemiştir.

Atar’a göre, başkanlık sisteminin anayasal mantığına uyumlu olan yeni sistemdeki bakanların bakanlık hizmetlerini, Bakanlar Kurulu’nun yerine geçen Cumhurbaşkanın “genel siyasetine” uygun olarak yapmaları öngörülmektedir. Bakanların hukuki statüleri, sorumlulukları ve görevleri ise önceki sisteme göre düzenlenmiştir. Bunları yerine getirirken devlet tüzel kişiliğini temsil, hiyerarşi, idari vesayet, harcama ve yönetmelik çıkarma gibi önceki sistemde var olan yetkilerini kullanacaklardır⁷⁷.

Yeni sistemde, Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanların TBMM Genel Kurul çalışmalarına katılması, iki durumda mümkün olabilecektir. İlki, TBMM İçtüzüğü’nün 62. maddesinin ikinci fıkrasına göre, Cumhurbaşkanı yardımcıları ile bakanların bütçe ve kesinhesap kanun tekliflerinin görüşüldüğü Genel Kurul oturumlarına hükümet adına katılarak düşüncelerini

⁷⁵ KÜÇÜK, *Türkiye’de Başkanlık...*, s. 198.

⁷⁶ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 881.

⁷⁷ ATAR, s. 305.

açıklayabilmeleridir. İkincisi ise TBMM İçtüzüğü'nün 62. maddesinin üçüncü fıkrasına göre, OHAL durumunda OHAL'e ilişkin hükümler kapsamında Anayasa'nın 119. maddesi çerçevesinde, Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve bakan yardımcıları ile üst düzey bürokratlar Meclis Başkanının daveti üzerine belirlenen konularda açıklama ve bilgilendirme yapmak üzere Meclis Genel Kurul oturumlarına katılabileceklerdir⁷⁸.

Başbakanlı-başkanlık denilen modelde bakanlar kurulu, yasamanın güvenoyu ile göreve başlar ve yasamaya karşı sorumludur. Arjantin modelinde Başkan yürütme yetkisinin tek sorumlusu olup, bu yetkileri ise Bakanlar Kurulu kullanmaktadır. Ayrıca bakanlar kurulu “karşı imza” yetkisine sahip ve yasama organına karşı sorumludur. Bakanlar Kurulu Başkanı ve bakanlar, Başkan tarafından atanmaktadır. Anayasa'ya göre, bunların, yasama organına karşı siyasi sorumluluğu bulunmaktadır. Bakanlar Kurulu Başkanı, Kongre toplantılarında bilgi vermekte ve Kongre'nin salt çoğunluğunun oyuyla görevden alınabilmektedir. Her bakan yaptığı işlemlerinden tek başına sorumlu iken, birlikte yaptıkları işlemlerden birlikte sorumludurlar. Kongre çalışmalarında her bakan kendi sorumluluğu altındaki işler hakkında Kongreye rapor sunmaktadır (m.104)⁷⁹.

ABD başkanlık sistemindeki “Kabine” ile başbakanlı-başkanlık sistemindeki “Bakanlar Kurulu” arasında fark bulunmaktadır. ABD modelinde kabine üyelerinin göreve gelmesinde yasama organının güvenoyu ihtiyaç olmadığı gibi yasama organı görevden alamamaktadır. Keza kabine üyelerinin karşı imza yetkisi bulunmamaktadır. Ayrıca kabine üyeleri yasama çalışmalarına katılamamaktadır. ABD'de kabine, Başkan yardımcısı, yürütme organları/bölgümleri başkanları ve diğer üst düzey hükümet yetkililerinden oluşmaktadır. Yürütme organları/bölgümleri başkanlarına “sekreter” ismi verilmiştir. Başkan yardımcısı dışındaki kabine üyeleri Başkan tarafından aday gösterilir ve Senato'nun salt çoğunluğuyla seçilerek göreve gelir. Sekreterler yasama çalışmalarına katılmazlar, yürütme yetkisinin kullanılmasında Başkan'a yardımcı olurlar. El Salvador Anayasası'na göre, Bakanlar Kurulu, Başkan, Başkan yardımcısı ve bakanlardan oluşmaktadır. Anayasa'da Bakanlar Kurulunun birlikte sorumluluğu söz konusudur. Arjantin örneğinde görüldüğü gibi başbakanlı-başkanlık modelinde ise Bakanlar Kurulu'nun, yasama karşısında sorumluluğu bulunmasına ek olarak Başkan karşısında da imza yetkisi bulunmaktadır. Meksika Anayasası'na göre Başkan tarafından atanan ve görevden alınabilen bakanlara karşı imza yetkisi tanınmıştır. Bakanların kendi alanlarında yasama organına yasama yılından itibaren rapor sunma yükümlülüğü bulunmaktadır⁸⁰.

Türkiye'de parlamenter sistem uygulandığı dönemde, TBMM üyesi bakanlar, milletvekillerinden gelecek talepleri dikkate almak durumundaydılar. Nitekim bakanlarla aynı partinin milletvekilleri aynı seçim bölgesini temsilen TBMM'de faaliyette bulunuyorlardı. Cumhurbaşkanlığı sisteminde, milletvekilleri ile kabine arasındaki irtibatın eski sisteme nazaran azalması, milletvekillerinden gelecek talepleri sınırlandırarak bakanların partizanca davranmaktan ziyade genel politikaların uygulanabileceğı değerlendirilmektedir. Bu düşünceye göre, yeni sistemde yürütmede görev alanlar, kamu yararı öncelikli kamu politikaları üretmede daha özgür olacaklardır. Zira Cumhurbaşkanlığı sisteminde bakanlar, siyaseten sadece Cumhurbaşkanına

⁷⁸ TÜLEN, s. 929.

⁷⁹ EREN, s. 879.

⁸⁰ EREN, s. 879-880.

karşı sorumlu olacakları için, milletvekili ve dolayısıyla popülizm etkisinden eskiye nazaran daha serbest olabileceklerdir⁸¹.

Kutlu ve Kahraman, Cumhurbaşkanlığı sisteminde, TBMM üyelerinden bazılarının bakan olması durumunda, milleti temsil kabiliyetinin azalmasından ziyade aksine niceliğin ve temsilin artarak kuvvetler ayrılığı ilkesinin ruhuna uygun olarak yasama faaliyetlerine odaklanmalarının mümkün hâle geleceğini değerlendirmektedir. Bu görüşe göre, yeni sistemde yasama üyeliği ile yürütme üyeliğinin aynı kişide bağdaşmayacağı için, milletvekilleri yasama faaliyetlerine odaklanabileceklerdir⁸².

Kısaca özetlemek gerekirse, Türkiye’de 21 Ekim 2007 tarihinde yapılan referandum ile başta Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi olmak üzere Anayasa’nın bazı maddeleri değiştirilmiştir. Mezkûr Anayasa değişikliği sonrası Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi kabul edilmiştir. Bu durum mevcut sistemin parlamenter sistemden uzaklaştığı şeklinde değerlendirilmiştir⁸³. Yürütme organının başı olan Cumhurbaşkanının halk tarafından seçilmesi, yürütme organını yasama organı karşısında daha bağımsız bir konuma getirerek bu bağlamda kuvvetler ayrılığı ilkesi kuvvetlendirilmiştir. 2017 yılındaki Anayasa değişikliğiyle ise kendine özgü yönleri olan yeni bir sistemine geçilmiştir. Cumhurbaşkanlığı sistemine geçilmesindeki ana fikir istikrarlı, güçlü ve tek yapılı bir yürütme organı oluşturmak olduğundan devlet organları arasındaki fren ve denge mekanizmaları da bu doğrultuda kurgulanmıştır.

D. Görevlerinin Sona Ermesi

Bakanların görevlerinin sona erdiği durumlar şunlardır: (1) Ölüm, bir gerçek kişi olan bakanın görevini sona erdirir. (2) İstifa da bakanın görevini sona erdiren bir durumdur. (3) Anayasa’nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, bakan olmak için milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olmak gerekmektedir şu hâlde bir bakanın milletvekilliği seçilme yeterliliğini kaybetme durumunda onun bakanlık görevi de sona erecektir. (4) Cumhurbaşkanı en fazla iki dönem seçilebileceği için görev süresi dolan veya tekrar seçilemeyerek görevi sona eren Cumhurbaşkanı ile bakanların da görevi sona erecektir. Nitekim bakan, Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve sadece Cumhurbaşkanına karşı sorumludur. Sorumlu olunan makamın görevi sona ermiş ise, o makama karşı sorumlu olan makamın da görevi sona ermelidir⁸⁴. (5) Anayasa’nın 106. maddesinin 9. fıkrasına göre, Yüce Divan’da seçilmeye engel bir suçtan mahkûm olan bakanın görevi sona erer. (6) Anayasa’nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, “Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır.” hükmü yer almaktadır. Dolayısıyla Anayasa’nın 83. maddesinin 2. fıkrasına göre “Ağır cezayı gerektiren suçüstü hali ve seçimden önce soruşturmasına başlanılmış olmak kaydıyla Anayasanın 14. üncü maddesindeki ...” durumlara giren bir fiil nedeniyle bakanların görevi sona erecektir. (7) Kuşkusuz bakanların

⁸¹ KUTLU / KAHRAMAN, s. 16.

⁸² KUTLU / KAHRAMAN, s. 16-17.

⁸³ ANAYURT, Ömer. *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram ve Kurumlar)*, 3.

Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020, s. 321; ÖZTÜRK, Namık Kemal. *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019, s. 323.

⁸⁴ ATAR, s. 309.

görevini sona erdiren en önemli durum ise azledilmeleridir. Anayasa'nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre bakanlar Cumhurbaşkanı tarafından hiçbir gerekçe göstermeksizin her zaman görevden alınabilirler. Cumhurbaşkanının bakanı görevden alma yetkisi bir başka makamın önerisine veya onayına tabi değildir. Bu yetki doğrudan doğruya Cumhurbaşkanına ait bir yetkidir⁸⁵.

III. CUMHURBAŞKANLIĞI SİSTEMİNDE CUMHURBAŞKANI YARDIMCISI VE BAKAN OLARAK ATANAN MİLLETVEKİLLERİNİN DURUMU

Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar; Anayasa'nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre milletvekili seçilme yeterliliğine sahip olanlar arasından Cumhurbaşkanı tarafından atanır ve görevden alınır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar, 81. maddede yazılı şekilde, atandıkları tarihten sonra yapılan ilk birleşimde Türkiye Büyük Millet Meclisi önünde ant içerler. Cumhurbaşkanlığı sisteminde, Türkiye Büyük Millet Meclisi üyeleri, Cumhurbaşkanı yardımcısı veya bakan olarak atanırlarsa üyelikleri sona erer (Anayasa m. 106/4, İçtüzük, m. 3)⁸⁶. Başkanlık sistemlerinde genel uygulama, milletvekili ile bakanlık görevinin bir arada yürütülememesidir. Türkiye'de parlamenter sistem döneminde, başbakan ve bakanlar milletvekili sıfatını sürdürürken yeni sistemde iki görev bağdaşmaz kabul edilmektedir⁸⁷.

Anayasa'ya göre, yürütme yetkisi yalnızca Cumhurbaşkanı tarafından kullanılmakla birlikte, bakanlar, Cumhurbaşkanı yardımcıları ve diğer görevliler yürütme yetkisinin kullanılmasına katılırlar. Ancak yürütme organı parlamenter sistemlerdeki gibi kolektif bir karar organı değildir. Bu nedenle yeni sistemde, bakanların toplanarak “*bakanlar kurulu kararı*” almaları söz konusu değildir. Cumhurbaşkanı her zaman, yardımcıları ve bakanları ile hatta bazı bürokratlarını da dâhil ederek dilediği genişlikte toplantılar yapabilir. Yapılan bu toplantılarda Cumhurbaşkanını bağlayan müşterek kararlar alınamamakla birlikte, Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve yürütmeye bağlı bütün kamu görevlileri Cumhurbaşkanının belirlemiş olduğu politikaları izlemek, programını ve aldığı kararları uygulamakla yükümlüdürler. Cumhurbaşkanlığı sisteminde, parlamenter sistemlerde yer alan “*bakanlar kurulu*”nun yürütme, siyaset ve hukuki açıdan karşılığı Cumhurbaşkanlığı makamıdır. Cumhurbaşkanı kararları⁸⁸ ve işlemlerine herhangi birinin katılımı söz konusu değildir. Cumhurbaşkanı Anayasa, kanunlar ve Cumhurbaşkanlığı kararnameleri çerçevesinde yürütme yetkisine giren kararları tek başına alır, kendi dilediği takdirde bazı yetkilerini yardımcılara, bakanlarına ve diğer kamu görevlilerine devredebilir⁸⁹. Zira I Sayılı Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi'nin 1. maddesinin 3. fıkrasına göre “*Cumhurbaşkanı, yetkilerinden bir kısmını gerektiğinde sınırlarını yazılı olarak belirterek*

⁸⁵ GÖZLER, *Türk Anayasa...*, s. 880.

⁸⁶ ATAR, s. 304.

⁸⁷ EREN, s. 879-880.

⁸⁸ Cumhurbaşkanlığı sisteminin önemli yeniliklerinden birisi de Cumhurbaşkanının yürütme yetkisi çerçevesinde çok geniş bir alanda kararnameler çıkarabilmesidir. Cumhurbaşkanlığı kararnameleri ile Cumhurbaşkanlığı kararlarının farkları ve yargısal denetimi hakkında ayrıntılı bilgi için bkz., DOĞAN, “Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi ile Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Yargısal Denetimi”, s. 273-298.

⁸⁹ ATAR, s. 304.

astlarına devredebilir. Ancak devrettiği yetkiyi, gerek gördüğünde kendisi de doğrudan kullanabilir.” hükmü ile de konu düzenlenmiştir.

Bakanlar Kurulunun yer almadığı bu sistemde, yürütme yetkisi sadece Cumhurbaşkanına aittir. Yürütme yetkisinin kullanılmasında yer alacak olan diğer aktörler (Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve Cumhurbaşkanlığı sisteminin bütün üst düzey yetkilileri) Cumhurbaşkanı tarafından atanmakta ve görevden alınmaktadır. Cumhurbaşkanı yardımcıları ve bakanlar siyasi ve idari yönden Cumhurbaşkanına bağlı ve sorumludurlar. Meclise karşı siyasi bir sorumlulukları mevcut değildir. Bu sebeple bakanların başarısızlık nedeniyle Meclis tarafından görevden alınmalarını sağlayacak gensoru vb. bir mekanizma yeni sistemde düzenlenmemiştir. Cumhurbaşkanlığı sisteminin en zayıf yönlerinden biri de bu eksiklikten kaynaklanmaktadır⁹⁰.

Anayasa'nın 106. maddesinin dördüncü fıkrasına göre, bakan olarak atanan milletvekillerinin milletvekilliğinin düşeceği belirtilmektedir. Ancak anılan bu düşme işleminin ne zaman ve nasıl gerçekleşeceği Anayasa'da veya kanunlarda açığa kavuşturulmamıştır. Bakan olarak atama için Cumhurbaşkanlığı kararının Resmî Gazete'de yayımlanması ile birlikte ilgili kişinin vekilliğinin düşeceği öncelikle akla gelebilir. Bizim de katıldığımız Tunç'un değerlendirmesine göre, bakan atanmak suretiyle bir milletvekilinin vekilliğinin düşmesi için iki ön şartın gerçekleşmesi gerekmektedir. Bunlardan ilki, bakan olarak atanan milletvekilinin bu atamaya karşı itiraz etmemesidir. Zira aksi halde Cumhurbaşkanı, bu imkânını TBMM içerisindeki muhaliflerinin vekilliğini düşürmek için bir silah olarak kullanabilecektir. İkincisi, bakan olarak atanan bir milletvekilinin, milletvekilliğinin düşmesi için TBMM tarafından atanmayı takip eden ilk oturumda karar alınması olabilir. Çünkü halkın oyları ile milletvekili seçilen bir kimsenin, TBMM ile organik bir bağı olmayan bir diğer erkin, özellikle de yürütme organının müdahalesi ile bu statüsünün düşürülebilmesi için TBMM'nin onay vermesi, TBMM'nin yönetsel bağımsızlığı açısından yerinde bir uygulama olacaktır⁹¹. Bu nedenle bakan olarak atanan bir milletvekilinin milletvekilliğinin nasıl ve ne zaman düşeceği yapılacak normatif düzenlemelerle belirlenmelidir.

Cumhurbaşkanı; Cumhurbaşkanı yardımcıları, bakanlar ve tüm Cumhurbaşkanlığı üst düzey bürokratları üzerinde etkin bir role sahiptir. Yukarıda değinildiği üzere, Cumhurbaşkanı atama ve görevden alma konusunda da tek yetkili makamdır. Bakan olarak atanan milletvekili, zaman içerisinde Cumhurbaşkanının politikaları ile uyumsuz bir duruma düşerse veyahut Cumhurbaşkanı ile bakan siyasi görüş ayrılığına düşmesi hâlinde Cumhurbaşkanı bakanı görevden alabilecektir. Bu denklemde görevden alınan bakan tekrar milletvekilliği statüsüne dönebilecek midir? Dolayısıyla bu şartlarda bakanlığı sona eren bir milletvekilinin tekrar parlamento üyeliğine dönüp dönemeyeceği hakkında Anayasa'da veya mevzuatta bir düzenleme yapılmamış olması hukuki belirsizliğe neden olabilecektir. Şu açıklamalar bağlamında bir bakanın veya Cumhurbaşkanı yardımcısının görevinden azledilmesi halinde doğrudan/kendiliğinden milletvekilliği statüsünün aktif olacağı anlamına gelmeyecektir. Bu durum ise özellikle Cumhurbaşkanının TBMM de çoğunluk desteğini alabilmek adına kendi partisinin milletvekili

⁹⁰ TUNÇ, “Karşılaştırmalı Anayasa...”, s. 566-567.

⁹¹ TUNÇ, *Türk Anayasa...*, s. 246-247.

olmayan milletvekillerine bakanlık verdiği ancak sonrasında bu bakanları azlettiği ihtimalde siyasi krizlere neden olabilecektir⁹².

SONUÇ

Bir ülkenin; ekonomik, sosyal, siyasal, demografik ve kültürel yapısı o ülkenin yürütme sistemine ve işleyişine de yansımaktadır. Cumhurbaşkanlığı sistemi tek başlı (monist yapılı) bir yürütme esasına dayalı nevi şahsına münhasır dolayısıyla Türkiye'ye özgü bir sistemdir. Başkan yardımcılığı ile Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanların; sayısı, seçilme veya atanma şartları, göreve gelişleri, görev ve sorumlulukları, hukuki statüleri ile görevlerinin sona ermesi ülkeden ülkeye birçok açıdan farklılık göstermektedir.

Cumhurbaşkanlığı sisteminde önemli bir görev de Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanlık görevidir. Pek çok ülkede başkan yardımcısı ile başkanın seçilme şartları aynı şeklide düzenlenmiştir. Kanaatimizce Cumhurbaşkanı ile Cumhurbaşkanı yardımcısının, aynı seçilme şartlarına sahip olması Cumhurbaşkanı yardımcılarının anayasal sistem içerisindeki konumu ve meşruiyeti açısından önem arz etmektedir.

ABD'den farklı olarak Cumhurbaşkanı yardımcılarını doğrudan Cumhurbaşkanının ataması ile göreve gelmekte ve Cumhurbaşkanının azli ile görevleri son bulmaktadır. Bakanların atanmaları veya azilleri de ABD'den farklı şekilde gerçekleşmektedir. Zira ABD'de bakan atamaları için Senato onayı gerekmektedir. Oysaki Türkiye'de bakan atamaları ve azilleri için Meclis onayı gerekmemektedir. Bakanlar doğrudan Cumhurbaşkanının ataması ile göreve gelmekte ve Cumhurbaşkanının azletmesi ile görevden ayrılmaktadırlar. Yeni sistemde gerek Cumhurbaşkanı yardımcılarını gerekse bakanların hem göreve geliş hem de görevden azledilmeleri sadece Cumhurbaşkanının tasarrufundadır. Bu durum ise öğretilerde eleştirilmektedir. Nitekim Cumhurbaşkanı yardımcısı yeni sistemin Cumhurbaşkanından sonraki kilit aktördür. Çünkü Cumhurbaşkanlığı makamında herhangi bir boşalma olması durumunda herhangi bir işleme gerek olmaksızın Cumhurbaşkanlığı görevini yürütecektir. Şu hâlde Cumhurbaşkanı yardımcısının da tıpkı Cumhurbaşkanı gibi demokratik meşruiyetinin sağlanması yeni sistemin meşruluğunu artıracak ve yeni sistemi daha demokratik bir seviyeye eriştirecektir.

Yeni sistemde, genel seçimlerden sonra Cumhurbaşkanı Kabinesi'nin oluşturulması esnasında parti içi dengeler, bölge dinamikleri ve partideki ağırlığı olan kişilere yer verme ihtiyacı gibi hassas durumlar nedeniyle kabineyi oluşturmak durumunda olan milletvekili ve başbakanlar yerine, yürütmenin monist yapısı gereği daha bağımsız hareket edebilme kapasitesine sahip Cumhurbaşkanının etkinliği daha fazla olacaktır. Dolayısıyla Cumhurbaşkanının, bakanlık görevini daha başarılı şekilde yapabilecek kişilere görev verme ihtimalinin artacağı düşünülebilir.

Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanlar; atanma, görevden azledilme, sorumluluk meseleleri, yasama dokunulmazlığına sahip olmaları ve MGK toplantılarına katılmaları açısından Anayasa'da aynı veya benzer hükümlerle düzenlenmiştir. Buna karşın Cumhurbaşkanı yardımcılarını ile bakanlar arasında, hiyerarşi, siyasi veya idari bir ilişki söz konusu değildir. Elbette

⁹² TUNÇ, *Türk Anayasa...*, s. 246-247.

ki Cumhurbaşkanı yardımcılarını, Cumhurbaşkanına vekâlet ettikleri vakit, bakanlar üzerinde hiyerarşileri söz konusu olacaktır.

Cumhurbaşkanlığı sistemi yaklaşık 32 aydan beri uygulanmaktadır (09.07.2018'den makalenin son kontrol tarihi 23.02.2021). Buna karşın yeni sistem henüz tam anlamıyla oturmuş ve sonuçları ortaya çıkmış durumda değildir. Zira şu an için tek bir Cumhurbaşkanı yardımcısı varken ileriki bir tarihte birden fazla olabilir. Bu nedenle de görev alanları ve yetkileri değişebilir. Dahası ABD'de Başkan yardımcılığı makamı başlangıçta sembolik bir durumda olduğu hâlde, tarihsel süreç içerisinde Başkan ve Başkan yardımcılarının da karizmalarına ve ülkedeki siyasi dengelere bağlı olarak zamanla daha etkin bir pozisyona dönüştüğü görülmektedir. Dolayısıyla benzer durum Cumhurbaşkanı yardımcılarını açısından da söz konusu olabilir. Elbette ki bunda Cumhurbaşkanı yardımcılarının; kişisel özellikleri, Türkiye'nin siyasi konjonktürü, seçim sistemleri ve seçim barajı gibi birçok etken söz konusu olacaktır.

Yeni sistemde Cumhurbaşkanı tarafından bakan olarak atanan bir milletvekilinin, milletvekilliğinin nasıl ve ne zaman düşeceği düzenlenmemiştir. Keza Cumhurbaşkanı tarafından TBMM üyeleri arasından bakan olarak görevlendirilen bir milletvekili, daha sonra bakanlıktan alınması/azledilmesi durumunda tekrar milletvekilliğine dönebilecek midir? Anayasa'da, bakan olarak atanan kişinin vekilliğinin sona ereceği düzenlenmektedir. Oysaki bu şartlarda bakanlığı sona eren bir milletvekili tekrar parlamento üyeliğine dönüp dönemeyeceği hakkında anayasal veya yasal bir düzenleme yapılmamıştır. İleride yapılacak düzenlemelerle bu konular belirlenmelidir.

Tüm bunlara karşın özet olarak, 6771 sayılı Anayasa Değişikliği Hakkında Kanunun teklif edilmesinden günümüze kadar geçen sürede yeni hükümet sisteminin tartışmalı konularından olan Cumhurbaşkanı yardımcılığı ve bakanların yeni statüsü, fikrimizce demokratiklik ve fonksiyonel açıdan makul bir standarda sahiptir. Kuşkusuz Cumhurbaşkanlığı sisteminin dolayısıyla Cumhurbaşkanı, Cumhurbaşkanı yardımcılarını ve bakanların başarılı olup olmayacağı zaman içerisinde icraatlarıyla ile anlaşılabilir ve değerlendirilecektir.

Sonuç olarak, bu yeni sistem kapsamında çalışmada da belirtilen hususlar ilerleyen yıllarda sorun olarak ortaya çıkabilir. Bu nedenle sistemin, eksik ya da yanlış yönleri tekrar değerlendirilerek anayasa değişikliği ile düzeltilmelidir. Bu sayede yeni sistemin daha uzun süre işlevsel ve başarılı olması sağlanabilir.

KAYNAKÇA

Anayurt Ömer / Ekinçi Ahmet. "Tek Başlı Yürütme Esasına Dayalı Hükümet Sistemlerinde Başkan Yardımcılığı Ve 2017 Anayasa Değişikliği İle Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı Yardımcılığı Kurumu Üzerine Karşılaştırmalı Bir Analiz", Prof. Dr. Zafer Gören Armağanı, Ankara 2017, Ss. 441-510.

Anayurt, Ömer. *Anayasa Hukuku Genel Kısım (Temel İlkeler, Kavram Ve Kurumlar)*, 3. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2020.

Atar, Yavuz. *Türk Anayasa Hukuku*, Seçkin Yayıncılık, 13. Baskı, Ankara, 2019.

Baumgartner, Jody C. / Case, Rhonda Evans. "Constitutional Design of the Executive: Vice Presidencies in Comparative Perspective", *Congress & The Presidency*, 36:2, 2009, Pp. 148-163.

- Caniklioğlu, Meltem Dikmen. *Anayasal Devlette Meşruiyet*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2010.
- Carey John / Shugart Matthew Soberg. "Calling Outthe Tank Sor Filling Outthe Forms?" In Executive Decree Authority (Ed. John Carey, Matthew Soberg Shugart), Cambridge University Press, 1998.
- Doğan, Bayram / Doğan, İdris. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanının Sorumluluğu", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, S. 11 (2), 2020, Ss. 468-483.
- Doğan, Bayram. "Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanlığı Kararnamesi İle Cumhurbaşkanlığı Kararlarının Yargısal Denetimi", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 9, S. 2, Ss. 273-298.
- Doğan, Bayram. "Asli Ve Tali Kurucu İktidar Bağlamında Türkiye'deki Anayasaların Yapımı", *Kırıkkale Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Kırıkkale, 2013.
- Esen, Selin. "2016 Anayasa Değişiklik Teklifinin Değerlendirilmesi", *Ankara Barosu Dergisi*, 2016/4, Ss. 45-73.
- Eren, Abdurrahman. *Anayasa Hukuku Dersleri*, Seçkin Yayıncılık, 2. Baskı, Ankara, 2020.
- Fendoğlu, Hasan Tahsin. *Türkiye'de Başkanlık Sistemi*, Yetkin Yayınları, Ankara, 2015.
- Friedman, Richard D., "Some Modest Proposals on the Vice-Presidency", *Michigan Law Review*, Vol. 86, No. 7 (Jun., 1988), Pp. 1703-1734.
- Gören, Zafer. "2017 Değişikliği İle Getirilen Sistemde Cumhurbaşkanı", *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, S. 36, Güz 2019/2, ss. 1-28.
- Gören, Zafer. *Anayasa Hukuku*, 4. Baskı, Yetkin Yayınları, Ankara, 2019.
- Gözler, Kemal / Kaplan, Gürsel. *İdare Hukuku Dersleri*, 22. Baskı, Ekin Basım Yayın Dağıtım, Bursa, 2020.
- Gözler, Kemal. *Türk Anayasa Hukuku*, 3. Baskı, Ekin Yayınları, Bursa, 2019.
- Gül, Cengiz. *İktidarın Sınırlandırılması Ve Hukuk Devleti*, Adalet Yayınevi, Ankara, 2010.
- Gülener Serdar / Biricikoğlu Hale. "Türkiye'de Bürokrasinin Hesap Verebilirlik Açığı Ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Yürütmenin Hesap Verebilirliği", *Ombudsman Akademik*, Y. 3, S. 5, 2017, Ss. 69- 89.
- İzci, Ferit / Saritürk, Mehmet. "Yeni Anayasa Değişikliği İle Getirilen Cumhurbaşkanlığı Sisteminin İdari Yapı Ve İşleyiş Etkisi", *Proceedings Book 2nd International Scientific Researches Congress on Humanities and Socia Sciences (Ibad 2017)*, April 20 – 23, 2017, İstanbul, Turkey.
- Kaboğlu, İbrahim Ö. *Anayasa Hukuku Dersleri*, Legal Yayıncılık, 14. Bası, İstanbul, 2019.
- Keser, Hayri / Akça, Kürşat. "Olağan Dönem Asli Kurucu İktidar Kavramı Ve Tbbm'nin Yeni Anayasa Yapı Yapamayacağı Sorunu", *Akdeniz Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 8, S. 2, Ss. 13-37.
- Keser, Hayri. "Türkiye Ve Başkanlık Sistemi", *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 2019, C. 2, S. 1, 2011, Ss. 23-57.
- Keskinsoy, Ömer / Kaya, Batur Semih. "Türkiye'nin Hükümet Sistemleri Üzerine Bir Değerlendirme", *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, C. 137, 2018, Ss. 67-96.
- Kutlu, Önder / Kahraman, Selçuk. "Türk Cumhurbaşkanlığı Sisteminin Kamu Yönetimi Açısından Değerlendirilmesi", *Türk Anayasa Hukukunun Güncel Sorunları*, (İç.), Ed. Ferhat Uslu, Politik, Ekonomik Ve Sosyal Araştırmalar Merkezi (Pesa), 2017, Ss. 1-26.
- Küçük, Adnan / Doğan, Bayram. "Türkiye'de 2017 Anayasa Değişikliği Kapsamında Yürütmenin Asli Düzenleme Yetkisi Ve Mahfuz Düzenleme Alanı", *Süleyman Demirel Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, C. 9, S. 1, 2019, Ss. 1-59.

- Küçük, Adnan. *Türkiye’de Başkanlık Sistemi*, Adres Yayınları, Ankara, 2020.
- Küçük, Adnan. *ABD ve Latin Amerika Ülkelerinde Başkanlık Sistemi ve Uygulamaları*, Adres Yayınları, Ankara, 2019.
- Küçük, Adnan. “Yeni Anayasa Değişikliği İle Getirilmek İstenen Türkiye’ye Özgü Başkanlık Sistemi: Korkular, Algılar, Beklentiler”, *Liberal Düşünce Dergisi*, Yıl: 22, Sayı: 85, Kış 2017, Ss. 157-189.
- Mutlu, Azer Ebru. “Hukuki Statüsü Ve İdari Teşkilattaki Yeriyle Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sisteminde Cumhurbaşkanı Yardımcıları”, *İnönü Üniversitesi Hukuk Fakültesi Dergisi*, 10 (1), 2019, Ss. 119-132.
- Myers, James D., “Bringing the Vice President Into the Fold: Executive Immunity and the Vice Presidency”, *Boston College Law Review*, Vol.50, Issue.3 No.3, 2009.
- Nacak, Osman. “Parlamentar Ve Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemlerinden Hareketle Bakan Ve Bakanlıkların Karşılaştırmalı Analizi”, *Yönetim Ve Ekonomi Araştırmaları Dergisi*, C.18, S. 1, Mart 2020, Ss. 138-157.
- Relyea, Harold C.: “The Law: The Executive Office of the Vice President: Constitutional and Legal Considerations”, *Presidential Studies Quarterly*, Vol. 40, No. 2, The 2008 Presidential Election, Part I, Junepp. 2010, Pp. 327-341.
- Tanör, Bülent / Yüzbaşıoğlu, Necmi. *1982 Anayasası’na Göre Türk Anayasa Hukuku*, 19. Baskı, Beta Basım Yayın, İstanbul. 2019.
- Taşdöğen, Salih. “Cumhurbaşkanının Cezai Sorumluluğu”, *D.E.Ü. Hukuk Fakültesi Dergisi*, Prof. Dr. Durmuş Tezcan’a Armağan, C.21, Özel S., 2019, Ss. 1293-1324.
- Tunç, Hasan. *Türk Anayasa Hukuku*, Gazi Kitabevi, 2. Baskı, Ankara, 2019.
- Tunç, Hasan. “Karşılaştırmalı Anayasa Hukuku Açısından Yasama Ve Yürütme Organlarının Oluşumu Ve Yetkileri Kapsamında Başkanlık Sistemi Ve Türkiye”, *Erühfd*, C. Xiv, S. 2, 2019, Ss. 555-602.
- Turan, A. Menaf. “Türkiye’nin Yeni Yönetim Düzeni: Cumhurbaşkanlığı Hükümet Sistemi”, *Social Sciences Research Journal*, C 7, S. 3, 2018, Ss. 42-91.
- Tülen, Hikmet. “Türkiye Büyük Millet Meclisi İçtüzüğünde 9 Ekim 2018’de Yapılan Değişiklikler Ya Da Malumun İlamı”, *İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi Armağanlar Dizisi*, Ord. Prof. Dr. Ali Fuat Başgil’in Anısına Armağan, Oniki Levha Yayınları, İstanbul, 2019, Ss. 915-942.
- Öztürk, Namık Kemal. *Anayasa Hukuku*, 2. Baskı, Seçkin Yayıncılık, Ankara, 2019.
- Yıldız, Abdulkadir. “Amerika Birleşik Devletleri’nde Başkan Yardımcısı İle Türkiye’de Cumhurbaşkanı Yardımcısının Karşılaştırılması”, *Erühfd*, C.Xiii, S.1, 2018, Ss. 509-534.